

บทที่ ๖

ป้าไน้ เก็บของป่า ล่าสัตว์

๖.๑ ป้าไน้

การหาประโยชน์จากต้นไม้พันธุ์ต่าง ๆ ก็ยังคงถือเป็นอาชีพที่ปฏิบัติสืบทอดมาตั้งแต่古以來

พันธุ์ไม้ที่ปราภูในสมัยรัตนโกสินทร์และนำมาเป็นประโยชน์ใช้สอยกันด้วยดีนั่นทั่วไป ในกิจการประจำวันของราชภารก็คือ ไม้ไผ่นั้นเอง ซึ่งก็เป็นไม้ที่มีความสำคัญในชีวิตของชาวไทยมาแต่ครั้งอยุธยาแล้ว บริเวณที่ไม้ไผ่มากได้แก่เมืองอินทร์ซึ่งมีชายฝั่งลำน้ำหนาแน่นไปด้วย ไฟป่า¹ นอกจากนี้ก็ยังมีป้าไน้ชั้นนำที่ถึงขนาดทำเป็นแพไม้ไผ่ปล่องมากข่ายที่อยุธยาและบางกอก อีกแห่งหนึ่งที่ไม้ไผ่คือกาญจนบุรี²

ไม้ไผ่จะมีความสำคัญที่สุดในชีวิตประจำวันของชาวไทยในสมัยนั้นก็เป็นได้ เพราะเป็นไม้ที่ราชภูมิในยุคนั้นใช้สำหรับปลูกสร้างบ้านเรือนกันแบบทั่วสิ้น แต่มาเป็นบ้านของคนจน ซึ่งมีลักษณะดังนี้คือ เรือนยกพื้นระดับเดียวกันไปหมดทั้งหลัง ใช้เสาไม้ไผ่แล้วกันฝาด้วยซีกไม้ไผ่ หลังคามุงด้วยดับจากผูกไว้กับเครื่องบันที่เป็นไม้ไผ่เมื่อนกัน ในห้องนอนมีแผ่นกระดาษยกพื้นสูง ระหว่างห้องนั่งและห้องนอน ตามปกติเรือนเหล่านี้มักเป็นเรือนชั้นเดียว ใช้บันไดไม้ไผ่พาดขึ้น แบ่งออกเป็น ๓ ห้อง กันห้องด้วยดับจากหรือกระแซง ชั้นล่างหรือใต้ถุนเป็นที่เก็บข้าวเปลือก น้ำหรือเครื่องใช้ในเรือน นอกจากนี้ราชภูมิที่ประกอบการค้าขายโดยทั่วไปมักจะอาศัยอยู่ในน้ำได้สร้างเป็นเรือนไม้ทั้งหลังตั้งอยู่บนแพไม้ไผ่เช่นกัน³ นอกจากสร้างบ้านแล้ว ชาวไทยก็ยังใช้ไม้ไผ่ในการอื่น ๆ อีกด้วยเหตุที่ไม้ไผ่เป็นไม้ที่อาจหาและจัดให้เป็นเส้นตอกบางสักเท่าได้ ก็ทำได้ ชาวไทยยุคนั้นจึงใช้ไม้ไผ่เอาไปสานเสื่อ สาด ตะกร้า ตะแกรง กล่องเล็ก ๆ เครื่องมือจับสัตว์น้ำ 釘 ฯลฯ มีหลายชนิด บางชนิดเอาไปทำท่อน้ำ เครื่องน้ำดื่มน้ำ หรือขลุ่ยก็ได้ และไม้ไผ่ที่มีลายในผิวโดยธรรมชาติเป็นของหายาก ชาวไทยนำไปใช้ทำกล่องยาสูบ⁴

นอกจากตัวไม้ไผ่มีค่ามากแล้ว ผลิตผลจากต้นไผ่ก็อย่างหนึ่งที่เรียกว่าขุยไฝ์ก็มีค่ามาก อีกด้วย ขุยไฝ์ก็คือดอกของต้นไฝ์ที่มีอายุ 12-15 ปี แล้วเมื่อมันตายก็จะเป็นขุยไฝ์ ขุยไฝ์มีราคาค่าງวด “เท่ากับข้าวเหมือนกัน”⁵

นอกจากไม้ไผ่แล้ว ก็ยังมีไม้ชนิดอื่น ๆ อีกมากมายเช่น “ไม้เต็ง ไม้สัก เป็นต้น สำหรับไม้เต็ง ไม้สักนั้น ก็เป็นไม้ที่ใช้ในการสร้างบ้านเรือนเหมือนกัน แต่ก็จะเป็นบ้านของผู้มีอันจะกิน เพราะบุคลากรเหล่านี้ “สร้างบ้านเสาไม้เต็ง คานข้อ และพื้นไม้สัก”

นอกจากนี้ก็ยังมีห่วย ซึ่งปาลเลกัวร์สังเกตเห็นว่าใช้ในกิจการบ้านเรือนมาก เป็นไม้ที่มีข้อดี ข้อได้เปรียบหลายประการ กล่าวคือใช้ต้นห่วยบีกเป็นรั้วล้อมสวน ห่วยมีหลายขนาดและหลายชนิด มีประโยชน์มาก มีความคงทน มีความเกลี้ยงเกลา ความอ่อนดัดได้โดยไม่หักอาจผ่าและจักเป็นเส้นบาง ๆ แยกออกจากกันได้ ใช้ทำเชือกพวน พันก้าอีก่อน เก็บอีนั้น ทำตะกร้า เสื่อและเครื่องใช้ในการเรือนได้ทุกชนิด แม้กระนั้นในทางลงโทษก็ยังใช้ใบยหลังผู้กระทำผิดหรือหากสกปรกได้⁶

8.1.1 การประกอบอาชีพตัดไม้ (ในภาคเหนือ)

เดิมมานั้น การเข้าไปตัดไม้ในป่าหรือการเก็บหาของป่าในเมืองไทยมิได้อยู่ในความควบคุมของรัฐบาล ราชภูมิไทยทำได้อย่างเสรี สำหรับในภาคเหนือซึ่งเป็นแหล่งที่มีป่าไม้สักอยู่ทั่วไป ป่าเหล่านี้อยู่ในความปกครองของเจ้าผู้ครองนครนั้น ๆ ใจแก่ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน เป็นต้น ผู้ใดมีความประสงค์จะทำป่าไม้ในเมืองใด ต้องขอรับอนุญาตจากเจ้าผู้ครองนั้น ๆ โดยยอมเสียเงินให้ตามจำนวนต้นสักที่ตัดพันลงมา เรียกว่าค่าตอบไม้ ไม่มีการควบคุมการตัดไม้ไว้เป็นจำนวนท่าใด มีขนาดโดยอย่างที่สุดเท่าได้ เมื่อได้ตามที่ต้องการแล้ว ก็จะส่งไปขายตามเมืองต่าง ๆ ในสมัยรัตนโกสินธ์ตอนต้น มีการขนส่งไม้ได้เพียงทางเดียวเท่านั้นคือทางน้ำ โดยการผูกพ่วงเป็นแพล่องลงมาตามลำน้ำ ฉะนั้นการล่องไม้จึงทำได้เฉพาะถู้น้ำหลาก ถ้าพันช่วงถู้น้ำหลากไปแล้วก็ไม่สามารถที่จะล่องไม้ได้ อย่างไรก็ตามการล่องไม้ทางน้ำนี้อาจมีอุปสรรคเกิดขึ้นได้คือ เมื่อถึงถู้น้ำหลากที่น้ำควรจะหลากคือรวมเดือน 9 เดือน 10 แต่ปรากฏว่าน้ำในลำคลองกลับมีน้อยกว่าทุกปี ทำให้ถอยไม้ออกจากคลองได้น้อยเหลือค้างอยู่ในคลองมาก ก็ทำให้การขนส่งไม้ไปจำหน่ายล่าช้าไป⁸

อนึ่งในสมัยที่ไทยยังมีระบบไฟร่ออยู่ ในสมัยรัตนโกสินธ์ตอนต้น “ไฟร่อ”ไม้ถูกเกณฑ์ให้ส่งส่วนใหญ่เป็นประจำทุกปีให้แก่ราชการ มีหลักฐานว่าไฟร่อส่วนใหญ่เมืองทางเหนือต้องส่งส่วนใหญ่ไม้กันปีละ 2 ตันเป็นประจำทุกปี⁹ เมื่อรัชภูมิล่องแพเมืองมหาสารคามในสมัยรัชกาลที่ 5 กล่าวว่าล่องทาง

แม่น้ำ แม่น้ำสำคัญที่ใช้เป็นเส้นทางล่องมาได้แก่ล่องแม่น้ำขอนสัก “ไม้กระยาเลยลงมาทางแควเมืองกำแพงเพชรทางหนึ่ง แควใหญ่ทางหนึ่ง ส่องทางรวมกันที่เมืองนครสวรรค์ เมื่อล่องมาทางนี้แล้วก็ต้องเสียภาษีคือมีเจ้าภาษีได้ตั้งด่านเรียกภาษีที่เมืองไชยนาทได้มีเมืองนครสวรรค์ ต่อกำกิจพากราชภูรและลูกค้าบางพวกรด้วยไม้ขอนสัก ไม้กระยาเลย ชักลากลงทางลำน้ำเมืองกาญจนบุรี ตำบลหนึ่ง เจ้าภาษีก็ไปตั้งเรียกภาษีทางลำน้ำเมืองกาญจนบุรีอีกตำบลหนึ่ง อนึ่งมีแม่น้ำบางสายที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงประกาศห้ามล่องแพคือคลองที่ขุดใหม่ คือคลองเจดย์บูชา คลองมหาสวัสดิ์ คลองภาษีเจริญ คลองดำเนินสะดวก เพราะคลองเหล่านี้ “เป็นคลองสำคัญสำหรับลูกค้าชาวเรือบรรทุกสินค้าต่าง ๆ ไปมาค้าขายโดยเร็วโดยสะดวก”¹⁰

เนื่องจากว่า ราชภูรคงจะเดือดร้อนในเรื่องภาษี จึงทำให้มีการแปรรูปไม้ที่ล่องมาเป็นแบบต่าง ๆ เพื่อหลบเลี่ยงหนีภาษี เช่น ราชภูรลูกค้าขึ้นไปซื้อไม้ขอนสัก ไม้กระยาเลย เลือยเป็นกระดานหนาบ้าง กระดานบางบ้าง แล้วล่องเป็นกระดานลงมา¹¹ ด่านที่ทางรัฐบาลกำหนดเก็บภาษีใน พ.ศ. 2417 คือถ้าราชภูรลูกค้าตัดไม้ล่องไม้กระยาเลยมาทางลำน้ำกาญจนบุรีให้เจ้าภาษีตั้งเรียกภาษี ณ แขวงเมืองราชบูร ถ้ามาทางลำน้ำเมืองสุพรรณบุรี ให้เจ้าภาษีเรียกภาษีแขวงเมืองนครไชยศรี ถ้าลำน้ำประจิณบุรี ให้ตั้งเรียกภาษี ณ แขวงเมืองฉะเชิงเทรา ถ้าลำน้ำเมืองกำแพงเพชร เมืองพิชณุโลก ให้ตั้งเรียกภาษี ณ แขวงเมืองชัยนาท¹²

6.1.2 การประกอบอาชีพตัดไม้ในเขตกาญจนบุรี

คนไทยในเมืองกาญจนบุรีในสมัยต้นรัชกาลที่ 5 คือประมาณ พ.ศ. 2420 จากข้อสังเกตของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ เจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงบรรยายไว้ว่า การทำมาหากินของคนไทยที่นี่ เมื่อเลิกจากนาแล้ว ก็เข้าป่าตัดฝ่าง เสาไม้ราก และไม้ขอนสัก เส้นทางที่ใช้ล่องทางแม่น้ำเมืองกาญจนบุรี ล่องไปราชบูร แต่ถนนบ้านวังกุ่ม บ้านเขารัก บ้านกรับ บ้านหวยกระเจา บ้านเขากระจิว ราชภูรตัดไม้แล้วจะลำมาลงแม่น้ำกาญจนบุรีทางเกวียนไกลเขากลากลงทางท่าสองพี่น้อง แขวงเมืองสุพรรณบุรี เพราะไกลก้าว่า ตัดไม้ทางเมืองเหล่านี้ชาวบ้านจะไม่ค่อยท่าน้ำล่องไม้เวลาน้ำท่วมป่าใช้เกวียนเข็นลงมา “ไม่ที่ตัดนั้นก็มีขนาดพอกำลังที่เกวียนจะจับได้ไม่มีไม้ขนาดใหญ่ ถ้าเป็นไม้เล็กใช้เกวียนໄດ ถ้าเป็นไม้ใหญ่ใช้เกวียนกระบือ สำหรับไม้ไฟป่าตากมาทางแม่น้ำนี้ปีละหลายหมื่น ราคาอยู่ในร้อยละ 3 บาท ไม้รากไม้ตับจากมีเป็นจำนวนมากขายอยู่ในราคาร้อยละสองสิบสิบเพื่อง ไม้รากทำรั้วยาว 7 ศอก 8 ศอก ราคาอยู่ในร้อยละบาท ไม้แดงท่อนละ กิ่งต่ำสิบ ไม้เต็งรังหน้า 12 นิ้ว 4 เหลี่ยมยาว 4 วา 2 ศอกเข็นลงมาต่ำท่า ราคានั้นละ 4 บาทปีละหลายพันตัน ไม้สา枯ปีละหลายพันตัน เสา 3 วา 3 ก้าว กิ่ง ไม้เต็งรังราคาซื้อขาย ตันละ 6 สลึง

เส่า 4 กำ 4 วลา kaumatakgathā ตันละคำลึง เเส่า 11 ศอก 3 กำ ตันละ 3 สลึงบ้าง นาทหนึ่งบ้าง 2 กำ 2 กำกึง ตันละ 2 สลึงเพ็องบ้าง ถ้าดันงามก็มีราคากึงนาทหนึ่ง ไม่ที่ได้ใช้ในราชบูรี สุพรรณบุรี และในกรุงเทพฯ ใช้ไม้แขวงเมืองกาญจนบุรีนั้นมาก¹³

6.1.3 ความสำคัญของป่าสัก

แหล่งป่าสัก

ไม้สักเป็นไม้ที่มีชื่อเสียงและมีคุณค่าสูงมากมาตั้งแต่สมัยอยุธยาแล้ว เป็นพันธุ์ไม้ที่เกิดขึ้นเฉพาะทางภาคเหนือของอาณาจักร หลักฐานในสมัยรัชกาลที่ 5 ระบุว่าแห่งต้นสักอยู่ในบริเวณ monarchal palace หรือลงมานั่งแขวงเมืองตาก เมืองกำแพงเพชร และเมืองอุทัยธานี ถ้าจะกล่าวให้ละเอียดแล้ว ป่าไม้สักของไทยอยู่ที่บริเวณ monarchal palace monarchal palace สวรรค์และ monarchal palace ลักษณะเด่นๆ คือได้แก่ที่เชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน น่าน แพร่ เชียงแสน และเชียงราย สำหรับที่เชียงแสนและเชียงรายเป็นแหล่งที่มีไม้สักมากกว่าและลักษณะของไม้สักก็มีความงามกว่าไม้สักในบริเวณอื่น ๆ¹⁴

นอกจากนี้ไม้สักยังเกิดแทนภาคกลางของเมืองไทยอีกด้วย ในบันทึกของพระบาทสมเด็จพระปูชนียอดุจอมเกล้าฯ เมื่อครั้งเสด็จประพาสไทรโยค พ.ศ. 2420 ทรงรายงานว่าไม้ขอนสักมีอยู่ด้วยต่ำสู่สูงแขวงไทรโยครายสองฝั่งขึ้นไปจนถึงเมืองไทรโยค แต่ขนาดไม่ใหญ่นักมีเพียง 4 กำ 5 กำ 6 กำ ชาวเมืองล่องเพียงปีละ 200-300 ตัน นำไปขายกันที่เมืองกาญจนบุรี ราคาตันละ 6 บาท 7 บาท¹⁵

ส่วยไม้สัก

ฐานะของไม้สักในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เป็นไม้ที่ทางราชการเรียกเก็บเป็นส่วยหมายความว่าไฟร์ที่อยู่ตามหัวเมืองที่มีไม้สักต้องจัดหาไม้สักเพื่อเป็นส่วยแทนแรงงานส่งให้แก่เจ้าเมืองนั้น ๆ และเจ้าเมืองนั้น ๆ ก็ส่งไม้ขอนสักล่องแม่น้ำมายังกรุงเทพฯตามจำนวนที่ทางการกำหนด

ราชการได้ใช้ส่วยไม้สักในกิจการด้านศาสนา ด้านการต่อเรือ และกิจการอื่น ๆ ทางด้านศาสนา ทางการได้เกณฑ์ไม้ขอนสักนำมาสำหรับสร้างวัดหรือปฏิสังขรณ์วัดบีระจำวนมาก ๆ เช่นในสมัยรัชกาลที่ 1 ทรงเกณฑ์ให้ลังซุงไม้ขอนสักและอื่น ๆ มาใช้ในการปฏิสังขรณ์วัดโพธาราม¹⁶ ในสมัยรัชกาลที่ 3 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้มีการหันบ่ารุ่งพระพุทธศาสนามากที่สุด เพราะทรงมีพระราชธรรมชาติเป็นอย่างยิ่ง ในรัชกาลนี้ทรงสร้างวัดขึ้นใหม่

ถึง 5 วัด วัดที่โปรดเกล้าฯให้สร้าง 1 วัดคือวัดเฉลิมพระเกียรติ ส่วนอีก 4 วัดเป็นวัดที่พระบรม-วงศานุวงศ์ทรงสร้าง นอกจากนั้นพระองค์ยังโปรดให้ปฏิสังขรณ์วัดอีกถึง 60 วัด นับเป็นสมัยแห่งการบูรณะวัดที่ยิ่งใหญ่สมัยหนึ่งที่เดียว ในโอกาสดังกล่าวนี้ได้ใช้ไม้ขอนสักเป็นจำนวนมาก ปรากฏหลักฐานในจดหมายเหตุดังนี้

...หนังสือเข้าพระยาอักษรเมืองพระยาคำพูน พระอุปราช
พระราชวงศ์ พระยาราษฎร์ บุตรหัวคนแสรหร้าวพระยาคำ
เมืองคำพูนคำวิญญาณสือแต่งให้พระรัตนเมืองแก้ว
พระยาไชยแสรหริชวง แสรหร้าวพระยาคำวิคุมอา ไม้ขอนสัก
100 ตันคง ไปหุกเกล้าหุกกระหม่อมควาย... ไม้ขอนสักใช้สอย
การเบ็ดเสร็จสำหรับพระนครและทำการวัดวาอารามเป็นการ
พระราชศุลสืบไปภายหน้า...¹⁷

อื่นในการเอาไม้ไปใช้ในการทำวัดวาอารามนั้น ทางการก็จะมีสารตราไปยังเจ้าเมือง ต่างๆ เพื่อกำหนดหรือเร่งรัดให้ส่งส่วนนั้น จะกำหนดลงไว้แน่นอนว่าไม่ที่ส่งจะเป็นไม้ที่จะนำไปใช้ ทำอะไร เช่น ไม้ข้อ ช่อฟ้า ลำယอง หรือบานประดุ¹⁸

ในกิจการด้านการต่อเรือ เมืองไทยมีชื่อเสียงในด้านที่ว่ามีไม้ดีที่ใช้สำหรับต่อเรือกำบัง ราคาถูกดีกว่าเรือที่ต่อในประเทศอื่น ๆ ซึ่งมีชาวต่างประเทศมาขอต่อเรือปีละหลาย ๆ ลำ การต่อเรือในเมืองไทยมีมาแต่ครั้งสมัยกรุงศรีอยุธยาแล้ว ในสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ (พ.ศ. 2275-2301) พวากลุกค้าที่ต้องการต่อเรือก็ซื้อไม้ต่อเรือจากราชภารีได้ แต่ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ใน พ.ศ. 2328 รัฐบาลเห็นว่าการปล่อยให้ทำเช่นนั้นต่อไป พวกราชภารีจะเอาไม้ไปขายให้แก่กลุกค้าที่ต้องการต่อเรือเสียหมด ไม่ซึ่งจะได้ใช้จ่ายราชการที่กรุงเทพฯ ก็เกิดขัดสน จึงได้มีคำสั่งห้ามไม้ให้ผู้ใดต่อเรือสำเนาได้ตามอำเภอใจเป็นอันขาด ถ้าผู้ใดต้องการจะต่อเรือสำเนา ต้องกราบทูลพระกรุณา ก่อน เมื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯแล้วจึงต่อได้ และในการขออนุญาตต่อเรือนี้ผู้จะต่อเรือสำเนาจำหนึ่งจะต้องเสียเงินค่ารับสั่ง ค่าทูลฉลอง ค่าหมายเบ็ดเสร็จรวมเป็นเงิน 139.50 บาทสำหรับการต่อเรือในกรุงเทพฯ ถ้าต่อเรือสำเนาที่หัวเมืองต้องเสียค่าตราอีก 13 บาท รวมเงิน 152.50 บาท ถ้าผู้ใดลักลอบต่อเรือสำเนาแต่สำเนาใจไม่ได้กราบทูลพระกรุณา ก่อนให้อาสา ผู้ลักลอบต่อเรือสำเนาเป็นโทษ¹⁹

หลักฐานที่แสดงว่าเกณฑ์ไม้สักมาใช้ในการต่อเรือ ได้แก่ จดหมายเหตุเกณฑ์ไฟร์หัวเมือง ทางเหนือ ได้แก่ สุโขทัย พิษณุโลก พิชัย และนครสวรรค์ ดังนี้

...ข้าพเจ้าได้อ้างตราสารต่อพระยาสุโขทัยกรรมการหาทัว
หลวงไพรรอนลงกรณ์กับหลวงวิเศษภักดี เร่งให้เสา
กระโอง ไม้สักกองหตุวงไพรรอนลงกรณ์ยาว 12 วา
สนมสินกำต้นหนึ่งยาว 1 วา สนมสินกำต้นหนึ่งข้างกัน
เสากระโอง 2 ต้น กับไม้ไขย...228 ต้น
แต่งให้ขุนวิเศษกับขุนไชยวัฒคุณแพ่องมาส่ง...²⁰

หลักฐานอีกแห่งหนึ่งในบัญชีรายวันสั่งไม้ขอนสักจากหัวเมืองต่าง ๆ จะเห็นได้ว่าในปี
หนึ่ง ๆ หัวเมืองต่าง ๆ สั่งไม้ขอนสักเข้ากรุงเทพฯ เป็นจำนวนมาก ดังนี้

...วันขึ้น 9 ค่ำ เดือน 12 พระยาสวรรค์โภกหตุวงวัช
กรณการเมืองสุโขทัยอัค ได้ไม้ขอนสักลงมาทุกเกล้าฯ
ควายเป็นไม้เมืองสวรรค์โภก 21 ต้น เมืองสุโขทัย 5 ต้น
กับพระยาสวรรค์โภกคุณเสากะรงเรือบยาว 12 วา 9 กำ
2 ต้น
วันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 3 พระวังขวางเมืองแพร่คุณมาควาย
ไม้ไขย 220 ต้น
วันแรม 2 ค่ำ เดือนยี่พระยาน่านคุณมาควายไม้ไขย
400 ต้น เมืองเชียงใหม่ 200 ต้น เมืองลำปาง 500 ต้น
เมืองนครสวรรค์ 110 ต้น ลำพูน 200 ต้น...²¹

นอกจากจะใช้ไม้ในกิจการศาสนាและการต่อเรือแล้วก็ยังใช้ในกิจการเบ็ดเสร็จอื่น ๆ อีก
เช่น ในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้มีการซ่อมแซมพระนครที่สร้างมาแต่สมัยรัชกาลที่ 1 หั้งนี้เพราะ
พระบรมมหาราชวังและสิ่งก่อสร้างอื่น ๆ ที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ 1 นั้นสร้างด้วยไม้ เมื่อมาถึง
รัชกาลที่ 3 จึงเกิดการสลักหักพังไปเป็นจำนวนมาก พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ จึงโปรดให้มีการ
ซ่อมแซมเป็นการใหญ่ ซึ่งก็จำเป็นต้องใช้ไม้เป็นจำนวนมาก และในบางครั้งเมื่อมีพระราชพิธี
เกี่ยวกับพระบรมศพของพระเจ้าแผ่นดิน หรือเจ้าชายก็ต้องสร้างพระเมรุในเตล็ดราไว้ต้องใช้ไม้
เป็นจำนวนมากเช่นกัน

6.1.4 การจัดการป่าไม้สักในสมัยรัชกาลที่ 5 และการป่าไม้ในสมัยรัชกาลที่ 6 และ 7²²

ดังได้กล่าวแล้วว่า แต่เดิมนั้นการทำป่าไม้ในเมืองไทยมิได้อยู่ในความควบคุมของรัฐบาล
ราชภูมิทำได้อย่างเสรี สำหรับในภาคเหนือ ป่าไม้สักอยู่ในความปักษ์ของเจ้าผู้ครองนครนั้น ๆ

เช่น เขียงใหม่ สำพุน ล้าปาง แพร่ น่าน เป็นต้น ผู้ประทรงจะทำป่าไม้ในเมืองได้ต้องขอรับอนุญาตจากเจ้าผู้ครองนั้น ๆ โดยยอมเสียเงินให้ตามจำนวนตันสักที่ตัดฟันลงมา เรียกว่าค่าตอบไม้ ไม่ได้มีการควบคุมการตัดไม้ไว้เป็นจำนวนเท่าไร มีขนาดโดยอย่างที่สุดเท่าใด นอกจากนี้การอนุญาตให้ทำป่าไม้ของผู้เป็นเจ้าของป่าต่าง ๆ ก็ไม่ยุติธรรมและสมควร เป็นเหตุให้มีกรณีพิพาทระหว่างผู้ขออนุญาต และเจ้านายเจ้าของป่าขึ้นเนื่อง ๆ และมีคำร้องทุกข์ของบรรดาพ่อค้าไม้ถึงรัฐบาลอยู่เสมอ ๆ จนรัฐบาลรู้สึกว่าจำเป็นต้องเข้าแทรกแซงแก้ไข ต่อมาก็ได้ออกพระราชบัญญัติสำหรับผู้รักษาเมืองซึ่งจะทำสัญญาภัยกับชาวต่างประเทศ พ.ศ. 2417 โดยให้เจ้าผู้ครองนครที่จะทำสัญญาภัยกับชาวต่างประเทศนั้น ต้องได้รับสัตยาบันจากรัฐบาลก่อน จึงจะมีผลใช้บังคับได้ ต่อมานี้ พ.ศ. 2426 เมื่อรัฐบาลไทยทำสัญญาทางพระราชไตรัตนอังกฤษ ข้อความตอนหนึ่งว่า ห้ามคนในบังคับอังกฤษทำป่าไม้เว้นไว้แต่จะได้รับอนุญาต จึงได้ลงดวงตราสัตยาบันของรัฐบาลไทยโดยถูกต้อง และห้ามให้เจ้านายเจ้าของป่าออกใบอนุญาตป่าแห่งใดให้แก่บุคคลเกินกว่าคันหนึ่งขันไป จะนั้นเพื่อควบคุมให้การดังกล่าวดำเนินไปตามสัญญา พ.ศ. 2426 รัฐบาลไทยจึงแต่งตั้งให้ข้าหลวงใหญ่คันหนึ่งมาประจำอยู่เชียงใหม่ เพื่อดูแลกิจการป่าไม้ในเมณฑลพายัพในนามของกระทรวงมหาดไทย ปรากฏว่ามีบริษัทต่างประเทศเข้ามาลงทุนประกอบการทำป่าไม้มากขึ้น จึงเกิดการแก่งแย่งกันเพื่อจะได้รับอนุญาต ในการนี้ต่างให้เงินกินแบล็งเป็นจำนวนมากแก่เจ้าของป่า เพื่อจะได้สิทธิในการทำป่าไม้และเมื่อตกลงกันแล้ว ก่อนที่จะได้รับอนุญาตจะต้องส่งสัญญาไปลงดวงตราสัตยาบันที่กรุงเทพฯ เจ้าของป่าก็เรียกเงินกินแบล็อก อีก ซึ่งผู้ขอทำป่าไม้ก็ต้องให้เพื่อบังคับเจ้าของป่าถอนคำตกลง การที่เป็นดังกล่าวนี้ ทำให้บรรดาบริษัทผู้ทำป่าไม้ได้รับความเดือดร้อน และได้ร้องเรียนไปยังกระทรวงมหาดไทย ด้วยเหตุนี้รัฐบาลไทยจึงได้พิจารณาเห็นความจำเป็น ที่จะต้องจัดการควบคุมการทำป่าไม้ให้ดีกุญยิ่งขึ้น รัฐบาลไทยจึงได้อัญมณีด้วยนาย เอช. สเลด (Mr. H. Slade) ข้าราชการผู้ชำนาญและสามารถในการป่าไม้ของพม่าจากรัฐบาลอินเดียมาช่วยชั่วคราว เมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. 2438

เข้าได้ออกสำราญป่าไม้สักในภาคเหนือ ได้ทำรายงานและซึ้งข้อมูลของต่าง ๆ ในกิจการป่าไม้ของไทย ตั้งนี้คือ การป่าไม้ทั้งหมดอยู่ในความมีดีต่อครอบครองของเจ้านายของท้องที่แทนที่จะอยู่ในความดูแลของรัฐบาลกลาง และการทำป่าไม้เท่าที่เป็นอยู่นั้นยังไม่เป็นระเบียบอันถูกต้อง คือขาดหลักการเกี่ยวกับการคุ้มครองรักษาป่าไม้ให้อำนาจผลอย่างถาวรในขณะเดียวกัน นายเอช. สเลดก็ได้เสนอวิธีการแก้ไขหลายประการ

ประการแรก ป่าไม้เป็นสมบัติที่สำคัญที่สุดของชาติเป็นส่วนรวม จึงควรคุ้มครองรักษาไว้ และจัดให้อำนาจประโยชน์แก่รัฐบาลและประชาชนอย่างถาวร และเพื่อการนี้รัฐต้องเข้า

จัดการป่าไม้เสียเอง “ไม่ควรปล่อยให้ออยู่ในมือของเอกชนคนใดคนหนึ่ง เนื่องจากยังยิ่งป่าไม้สักอันมีค่าของไทย ควรโอนมาอยู่ในความดูแลควบคุมของรัฐบาลโดยสิทธิ์ขาด และยกเลิกส่วนแบ่งค่าตอบแทนซึ่งเจ้านายต่าง ๆ ได้รับแต่เดิมมานั้นเสีย โดยรัฐบาลคิดจ่ายเป็นเงินเดือนให้เป็นการทดแทนตามสมควร

ประการที่ 2 เพื่อที่จะจัดการป่าไม้ให้มีเสถียรภาพและรักษาสภาพเช่นนี้ไว้ได้จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องจัดตั้งหน่วยงานควบคุมป่าไม้ขึ้นเป็นทบทวนการเมืองของรัฐบาล ทั้งนี้พระการป่าไม้เป็นวิทยาศาสตร์แขนงหนึ่ง ซึ่งต้องการพนักงานที่อบรมมาโดยเฉพาะเป็นผู้ชำนาญการ

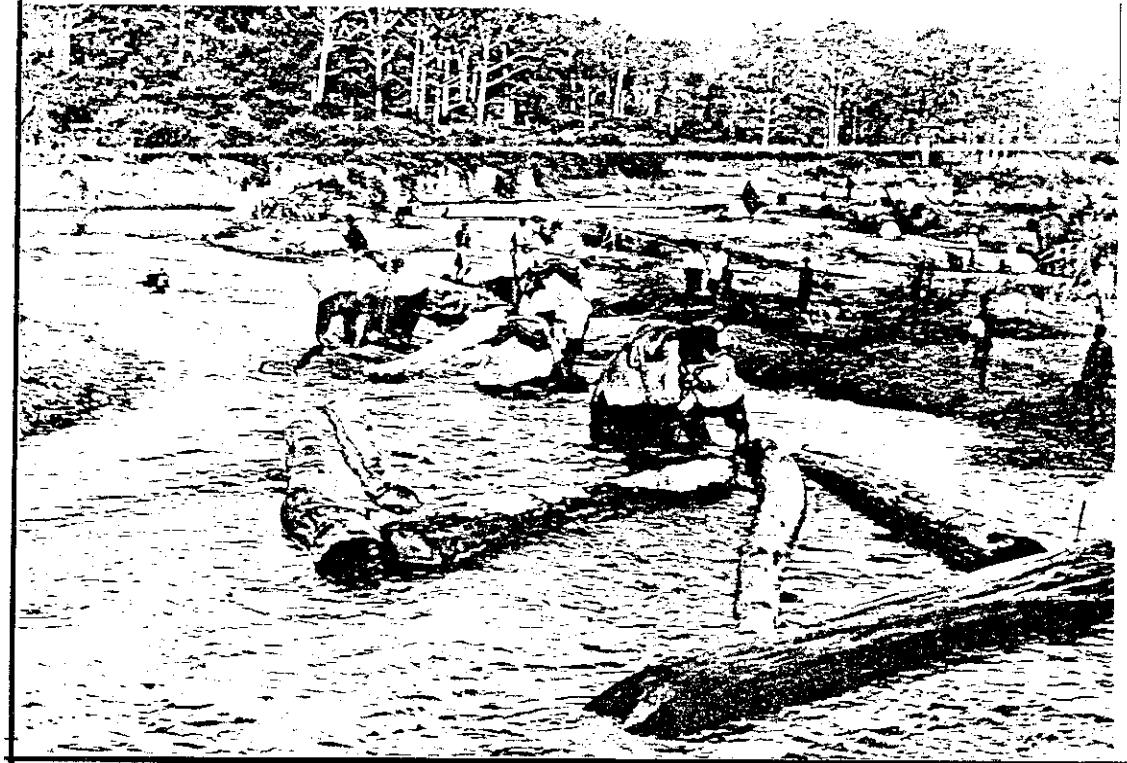
ประการที่ 3 ควรออกกฎหมายสำหรับควบคุมกิจการป่าไม้มีบัญญัติว่าด้วยการจัดป่าเป็นป่าสงวน และการบันทึกสถิติต่าง ๆ ที่มีอยู่หน่อป่าไม้ การบังคับป่าไม้จากการทำลายหรือทำให้เสียหาย การเก็บเงินผลประโยชน์และการควบคุมไม้ระหว่างเคลื่อนที่

ประการที่ 4 เพื่อเตรียมพนักงานป่าไม้ไว้สำหรับการภัยหน้า ควรจัดส่งนักเรียนไปศึกษาอบรมที่โรงเรียนการป่าไม้ในต่างประเทศปีละ 2-3 คนทุกปี ณ นี่งานแผนกป่าไม้มีงานหนักและตรากตรำเป็นอย่างมาก จะนั่นทางที่ดีก่อนที่จะตกลงรับสมัครนักเรียนผู้ใด ควรส่งไปฝึกหัดงานอยู่ในป่าเสียสัก 6 เดือนเป็นอย่างน้อย เพื่อให้มีเวลาพิสูจน์ตัวเองว่าจะชอบชีวิตป่าไม้หรือไม่หรือจะเหมาะสมกับงานป่าไม้เพียงใด

ประการที่ 5 แบบสัญญาอนุญาตทำป่าไม้ที่ใช้ออยู่ ควรต้องแก้ไขเปลี่ยนแปลงเสียใหม่เพื่อให้เป็นการคุ้มครองรักษาไม้ยิ่งขึ้น ในข้อนี้ นายอธ. สารดีได้เสนอแบบสัญญาข้ออนุญาตทำป่าไม้ตามที่เห็นสมควรแก้ไขใหม่มาด้วย

ประการที่ 6 เงินค่าตอบไม้นั้น ควรที่กรมป่าไม้จะเป็นเจ้าหน้าที่จัดเก็บเสียเองแทนที่จะให้พนักงานของเจ้านายเจ้าของป่าทำดังที่เป็นอยู่ เพราะเท่าที่กระทำการแล้วหั้งรัฐบาลและเจ้านายเจ้าของป่าไม้ได้เงินจากค่าตอบไม้น้อยกว่าที่ควรจะได้ เนื่องจากการทุจริตของเจ้าพนักงานเหล่านั้น

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ ทรงพระราชนิรันดร์ให้เป็น “พระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งกรมป่าไม้ขึ้นโดยให้ออยู่ในสังกัดกระทรวงมหาดไทย และโปรดให้ดำเนินการตามข้อเสนอแนะของนายอธ. สารดี และโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้นายอธ. สารดีเป็นเจ้ากรมป่าไม้ตั้งแต่วันที่ 16 ตุลาคม พ.ศ. 2439 นับเป็นเจ้ากรมคนแรก และได้ดำรงตำแหน่งอยู่จนถึง พ.ศ. 2444 จึงกราบบังคมทูลลาออกจาก

ชุงทีล่องมาตามลำน้ำ เริ่มอยู่ในความควบคุมตรวจตราของกรมป่าไม้

จาก สมุดภาพเหตุการณ์สำคัญของกรุงรัตนโกสินทร์ (พระนคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์กรุงเทพฯ, 2525), หน้า 61. คณะกรรมการจัดงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี พ.ศ. 2525.

กิจการป่าไม้สำคัญ ๆ ที่จัดทำในสมัยที่นายเอช. สเลดเป็นเจ้ากรมอางค์ลาโดยสรุปได้ดังนี้คือ ได้เจรจาขอโอนอำนาจการครอบครองป่าไม้จากเจ้านายฝ่ายเหนือมาขึ้นกับรัฐบาลกลางเป็นผลสำเร็จ เจ้านายเหล่านี้ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องในการพิจารณาอนุญาตให้ผู้ใดทำป่าไม้ต่อไป การทำป่าไม้สักจะทำได้โดยรับพระราชทานพระบรมราชานุญาตเท่านั้น และเพื่อทดสอบผลประโยชน์ที่เจ้านายชั้นต่าง ๆ เคยได้รับจากป่าไม้ รัฐบาลยอมยกลงจ่ายเงินส่วนแบ่งค่าตอบแทนให้ก็หนึ่งของจำนวนเก็บได้ทั้งหมดทุกปีไป เช่นเป็นของรัฐบาลเสียครึ่งหนึ่ง ของเจ้าผู้ครองเมืองครึ่งหนึ่ง หรืออาจแบ่งเป็นของผู้แทนเจ้าผู้ครองเมือง $\frac{3}{8}$ และเป็นเงินบำบัด $\frac{1}{8}$ เป็นต้น ปรากฏรายละเอียดอยู่ในกฎกระทรวงมหาดไทยที่ 4 แผนกป่าไม้ว่าด้วยอัตราแบ่งปันเงินค่าตอบแทนพฤษภายนพ

ต่อมากرمป่าไม้ได้เริ่มใช้สัญญาอนุญาตทำป่าอย่างใหม่ โดยให้บริษัททำป่าไม้ต่าง ๆ นำสัญญาเก่ามาเปลี่ยนเป็นอย่างใหม่ สัญญาอนุญาตทำป่าไม้แบบใหม่นี้อายุ 6 ปี และวงเงินที่ให้ผู้รับสัญญาปฏิบัติ เพื่อประโยชน์ทางวิชาการป่าไม้หลายประการเช่น กำหนดให้ กานไม้สักไว้ให้แห้ง 2 ปีก่อนตัดพัน และกำหนดขนาดอย่างต่ำที่สุดของไม้สักที่จะกานไว้ เป็นต้น ได้มีการจัดตั้งด่านภาษีขึ้น โดยความร่วมมือกับรัฐบาลพม่าที่ตำบลกาโต เมืองมะระแหง ประเทศพม่า เพื่อเป็นด่านเก็บภาษีไม้สักที่ล่องมาจากจังหวัดแม่ฮ่องสอน และทางอำเภอเมืองสอด จังหวัดตาก ตามลำน้ำสาละวิน ทั้งนี้ เพราะไม้อาจจะล่องมาข่ายทางลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาได้ เพราะต้องซักลากข้ามภูเขาสูงเป็นระยะทางไกล นอกจากนี้ได้ย้ายด่านภาษีไม้จากจังหวัดชัยนาทมาตั้งที่ตำบลปากน้ำโพ จังหวัดนครสวรรค์ เพราะกรมป่าไม้ได้พิจารณาเห็นว่าด่านภาษีไม้ที่ตั้งที่ชัยนาททำเลไม่เหมาะสมอยู่ต่ำลงมาก มีไม้ซุงจำนวนมากได้ถูกนำไปใช้สอยก่อนจะถึงด่านภาษี จึงตกลงย้ายด่านภาษีไม้มาที่ปากน้ำโพเมื่อ พ.ศ. 2441 ซึ่งเป็นจุดรวมของแม่น้ำทั้ง 4 สายในภาคเหนือคือ ปิง วัง ยม น่าน ไม้ซุงที่ล่องลงมาจากภาคเหนือต้องมาร่วมกันอยู่ที่ปากน้ำโพ นอกจากนี้กรมป่าไม้ยังส่งนักเรียนไทยไปศึกษาการป่าไม้ ประเทศอินเดียโดยทุนของรัฐบาล

เมื่อนายเอช. สเลดกราบบังคมลาออกจากแล้ว ทรงพิจารณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ นายกอตตันม (Tottenham) ชาวอังกฤษเป็นเจ้ากรมป่าไม้ จนกระทั่ง พ.ศ. 2447 จึงกราบบังคมทูลลาออก รัฐบาลไทยจึงได้เจรจาขอนายดับลลี่.เอฟ. ลอยด์ (Mr. W.F. Lloyd) ชาวอังกฤษซึ่งรับราชการอยู่ในกรมป่าไม้ของพม่ามารับราชการในประเทศไทย ได้ทรงพระกรุณาแต่งตั้งให้เป็นเจ้ากรมป่าไม้ สืบต่อมาเป็นเวลา 19 ปี กิจการป่าไม้ได้รับการปรับปรุงและริเริ่มขึ้นใหม่ในสมัยของนายดับลลี่. เอฟ. ลอยด์ หลายประการคือ

1. ได้เริ่มปลูกสร้างสวนสัก โดยอาศัยวิธีชาวไร่ขึ้นที่จังหวัดแพร่เป็นการทดลอง เมื่อ พ.ศ. 2449 งานนี้ได้เป็นตัวอย่างให้มีการปลูกสร้างป่ากว้างขวางเพร่หลายยิ่งขึ้นเป็นลำดับจนปัจจุบันนี้

2. ได้เปลี่ยนแปลงหลักการในการอนุญาตให้ทำไม้สักใหม่ เมื่อ พ.ศ. 2451 ก่อตัวคือ แต่เดิมได้กำหนดรอบตัดไม้ไว้ 12 ปี และสัญญาอนุญาตทำป่าไม้ครั้งหนึ่ง ๆ มีอายุเพียง 6 ปีซึ่งเป็นระยะเวลาสั้น ผู้รับสัญญาไม่กล้าลงทุนทำการใหญ่โต และยังต้องมีการกางไม้ไว้ให้แห้งก่อนตัดพื้น กว่าจะเลือกงานไม้เสร็จและรอจนถึงเวลาตัดได้ เวลาเก็บล่วงไปครึ่งหนึ่งของอายุสัญญาแล้ว นอกจากนั้นรอบตัดพื้นไม้ 12 ปียังไม่ถูกต้องตามหลักวิชาเกี่ยวกับป่าไม้สัก ซึ่งได้พิสูจน์และรับรองกันแล้วว่าไม่ชั้นรองที่จะเดินโดยขึ้นถึงขนาดตัดพื้นกันได้นั้นเกินเวลา 30 ปี

3. ใน การอนุญาตทำป่าไม้ เป็นระยะเวลาสั้น จำจะต้องแบ่งเป็นป่าแปลงเล็ก ๆ ให้เหมาะสม กับเวลาที่จะทำให้เสร็จ จะนั้นการทำไม้จึงกระจายอยู่ทั่วไปในป่าทางภาคเหนืออันทำให้ การตรวจสอบและความคุ้มของเจ้าหน้าที่เป็นการลำบากและสิ้นเปลืองมาก ทั้งในด้านการทำไม้ก็ต้องเสียค่าใช้จ่ายมากด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น กรมป่าไม้จึงจัดรวมป่าแปลงย่อย ๆ เหล่านี้ให้เป็นแปลงใหญ่ ๆ ขึ้น และวางแผนรอบตัดพื้นเป็น 30 ปี โดยแบ่งแต่ละป่าออกเป็น 2 ภาค และแบ่งอนุญาตให้ทำไม้คราวละภาคเป็นเวลา 15 ปี ส่วนภาคที่ยังไม่อนุญาตก็ปิดเสียเป็นเวลา 15 ปี เพื่อให้มีเดิบโตเพิ่มพูนขึ้น แล้วจึงเปิดให้ทำไม้ผลัดเปลี่ยนกันไป หลักการจัดป่าไม้สักดังกล่าวมานี้ได้ถือเป็นทางปฏิบัติตลอดมาจนปัจจุบันนี้

4. ใน พ.ศ. 2455 กรมป่าไม้เริ่มทำป่าไม้สัก และนำส่องลงมาขยายengทำนองรัฐพานิชย์ เริ่มทำที่ป่าแม่แฮด จังหวัดแพร่ ต่อมาก็ได้ขยายกว้างขวางขึ้นในเวลานี้ทำในรูปองค์กรอุตสาหกรรมป่าไม้

รัฐบาลได้ออกพระราชบัญญัติรักษาป่า พ.ศ. 2456 ขึ้นสำหรับควบคุมการทำป่าไม้ใน นอกจากป่าไม้สัก เช่นป่าไม้กระยาลัยและของป่า และมีการส่งนักเรียนไปศึกษาวิชาการป่าไม้ ในต่างประเทศด้วย

เมื่อโอนกรรมป่าไม้จากกระทรวงมหาดไทยมาสังกัดกระทรวงเกษตรธาริการแล้ว นายลอดย์ คงดำรงตำแหน่งเจ้ากรมกรรมป่าไม้อยู่ต่อมาจน พ.ศ. 2466 จึงได้ทราบบังคมทูลลาออกจากตำแหน่ง จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้พระยาดรุพันธุ์พิทักษ์ซึ่งเป็นผู้ที่สำเร็จการศึกษาวิชาการป่าไม้จากยุโรป และรับราชการในกรมป่าไม้ด้วยความอุดสาหะพยายามเป็นเวลา 20 ปีเป็นอธิบดี กรมป่าไม้ นับว่าเป็นคนไทยคนแรกที่ได้บังคับบัญชากรมป่าไม้ในฐานะเป็นอธิบดี แต่เนื่องจาก

ระยะเวลาที่พระครุพันธุ์พิทักษ์เป็นอธิบดี เป็นเวลาที่เศรษฐกิจของโลกเริ่มทรุดและตกต่ำลงเรื่อยๆ การเงินรีมฟิดเคือง กิจการป้าไม้จังไม่ค่อยไหวตัวหรือเริ่มอะไรขึ้นใหม่มากนัก อย่างไรก็ตาม ในสมัยที่พระยาครุพันธุ์พิทักษ์เป็นอธิบดีกรมป้าไม้นั้น ได้มีประกาศหลายฉบับเกี่ยวกับการสงวนป้าไม้เพื่อใช้ในการต่างๆ เช่นมีประกาศกระทรวงเกษตรราชบัตร เรื่องเขตห่วงห้ามป้าไม้ในราชการของกระทรวงคลาโนม ลงวันที่ 15 กันยายน พ.ศ. 2464 ห้ามตัดไม้หรือพื้นที่ควรจะสงวนไว้ใช้ในราชการทหารระหว่างเวลาฉุกเฉินโดยประกาศเขตห่วงห้ามป้าไม้ริมทางรถไฟสายเหนือ ในจังหวัดพิษณุโลกและสระบุรี นครราชสีมาต่อ กันอีกแปลงหนึ่ง

ในพ.ศ. 2467 เมื่อเริ่มมีการเปลี่ยนสัญญาอนุญาตทำป้าไม้สักงวดที่สองของรอบตัดพัน 30 ปี กรมป้าไม้ได้ตกลงเปลี่ยนวิธีการเก็บค่าตอบแทนจากภาษีไม้ตามขนาดของไม้ มาเก็บเป็นค่าภาคหลวง ไม้ตามปริมาตรเนื้อไม้เป็นรายหอน โดยกำหนดอัตราค่าภาคหลวงไม้ตามจำนวนตัน (เท่ากับ 50 ลูกบาศก์ฟุต) ต่อมานี้เป็นจากประเทศไทยได้กำหนดนโยบายที่จะใช้มาตรการติงในการชั่งวัดตัวทั่วไป กรมป้าไม้จังได้เปลี่ยนหน่วยการเก็บค่าภาคหลวงจากตันเป็นลูกบาศก์เมตร ซึ่งหลักการเก็บค่าภาคหลวงไม้ดังกล่าวนี้ใช้มาจนปัจจุบันนี้ได้มีการออกประกาศอัตราค่าภาคหลวงของบัญชีชื่อไม้ในประเภทห่วงห้ามในมณฑลราชบุรี มณฑลพายัพ มณฑลพิษณุโลก มณฑลกรุงเก่า มณฑลนครราชสีมา เช่น ไม้ประเภทห่วงห้ามชั้นที่ 1 ได้แก่ไม้ชิงชัน ไม้ดุด ไม้ปลง ไม้สีเสียด ไม้จันทน์-หอม ไม้ประเภทห่วงห้ามชั้นที่ 2 ได้แก่ ไม้มะเกลือ ไม้ประดู่ ไม้ตะเคียน ซึ่งเก็บอัตราค่าภาคหลวงคิดเป็นเมตร สี่เหลี่ยมลูกบาศก์ละ 6 บาทเป็นต้น

ใน พ.ศ. 2470 ได้มีประกาศกระทรวงเกษตรราชบัตร เรื่องกำหนดเขตห่วงห้ามป้าไม้ไว้ใช้ในราชการของกรมราถไฟหลวงแห่งกรุงสยาม เพื่อการเดินรถไฟในสมัยนั้นต้องใช้พื้น จังประเทศสงวนป้าไม้ริมทางรถไฟสายใต้ที่ตำบลบ้านนา อำเภอบ้านนา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

นอกจากประกาศค่าภาคหลวงไม้ห่วงห้ามตามมณฑลต่างๆ แล้ว กระทรวงเกษตรราชบัตร ยังออกข้อบังคับว่างระเบียบการหาของป้าว่าด้วยการเจาะทำน้ำมันยาง พระพุทธศักราช 2465 กฎหมายบังคับว่างระเบียบการหาของป้า ว่าด้วยเจาะเพาตันตะเคียนทำชันในมณฑลปัตตานี พุทธศักราช 2465 และประกาศใช้ข้อบังคับว่างระเบียบการหาของป้าว่าด้วยการเจาะยาง ทำน้ำมันยาง พ.ศ. 2465 ในมณฑลพายัพ มหาราชนครไซยศรี ราชบุรี นครศรีธรรมราช ปัตตานี สุราษฎร์ อุบลฯ จันทบุรี นครราชสีมา นครสวรรค์ ปราจีนบุรี พิษณุโลก ภูเก็ต รวม

14 มณฑล เมือพ.ศ. 2465 โดยกำหนดขนาดของต้นยางที่จะอนุญาตให้ทำการเจาะยางทำน้ำมันยางได้

กรมป่าไม้ยังมีนโยบายในการบำรุงรักษาป่าไม้ตามหลักวิชาการ เพื่อมีให้จำนวนป่าไม้ลดน้อยลงหรือสูญหายไป เนื่องจากการบำรุงป่าที่ได้กระทำมาแต่ก่อนโดยมากเป็นการบังคับการเสียหายยิ่งกว่าการส่งเสริมบำรุงสภาพของป่า เพื่อให้มีจำนวนป่ามากขึ้น กล่าวคือ ได้ทำการบำรุงโดยวิธีตัดเครื่อไม้และตันไม้ที่มีค่าน้อย ส่วนการปลูกซ้อมป่าไม้สักนั้นยังไม่ค่อยทำกัน รัฐบาลจึงจัดการบำรุง 2 ประการ คือ การรักษาป่าไม้สักที่มีค่าไว้โดยวิธีหมายเขตป่าไม้ทำเนินที่แสดงขนาดและจำนวนไม้ชนิดต่าง ๆ ไว้เพื่อประโยชน์สำหรับโครงการ และเพื่อบังคับการถางป่าและประโยชน์ในการที่จะจัดการปลูกซ้อมป่าไม้สักด้วยเพื่อบังคับให้ป่าไม้หมวดไป บำรุงป่าไม้เพื่อเพิ่มพูนจำนวนไม้สักให้มากขึ้น โดยการปลูกซ้อมป่าไม้สักขึ้นในที่ว่างเปล่าหรือที่มีไม้น้อยตามธรรมชาติ ตันไม้สักมักจะเกิดขึ้นเองจากเมล็ดที่หล่น แต่ไม้สักที่ขึ้นเองนั้นไม่เป็นการแน่นอน คือบางแห่งบางเวลาภัยงามดี บางแห่งบางเวลาไม่มีขึ้น ด้วยเหตุนี้ป่าไม้ที่ขึ้นเองจึงไม่สม่ำเสมอ ที่ขึ้นอยู่หนาแน่นก็มีอยู่ประมาณ หรือไม่ขึ้นเลยก็มี ทำให้ป่าไม้ในอนาคตขาดแคลนได้ จึงจัดซ้อมป่าไม้สักที่ว่างเปล่า หรือมีตันไม้น้อยนั้น เป็นการบำรุงป่าและเพิ่มพูนผลประโยชน์ทางการป่าไม้ตื้น โดยจะต้องปลูกซ้อมป่าปีละ 3,000 ไร่ การปลูกไม้สักนั้นอาศัยราษฎรที่ทำคือ ทำความตกลงกับราษฎรให้ปลูกเมล็ดไม้สักลงพร้อมกับพืชพรรณที่จะปลูกนั้นโดยรัฐบาลคิดค่าจ้าง หรือค่ารางวัลให้ตามจำนวนเนื้อที่หรือตามจำนวนตันสักที่ปลูกนั้น และต่อจากนั้นไปก็ต้องมีการบำรุงตามสมควรโดยต้องใช้ปีละ 30,000 บาท

ในพ.ศ. 2473 กรมป่าไม้ได้เริ่มนโยบายในอันที่จะเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับไม้และของป่าต่าง ๆ และกิจการในหน้าที่ซึ่งข้าราชการกรมป่าไม้ได้รู้จากการสังเกตหรือค้นคว้าทดลอง แก่บรรดาพนักงานป่าไม้ด้วยกันเอง ตลอดจนถึงประชาชน โดยขอให้เจ้าหน้าที่ป่าไม้ขึ้นต่าง ๆ ช่วยกันเขียนเป็นบทความหรือบันทึกส่งไปกรมป่าไม้ เพื่อพิจารณาและพิมพ์แจกแก่ข้าราชการกรมป่าไม้ทั่วไป ซึ่งเป็นฐานะในการอحكาวสารรายสามเดือน ชื่อวันสาร ตั้งในปัจจุบันนี้

6.2 การเก็บของป่า

เนื่องจากป่าเป็นที่เกิดของทรัพยากรนานาชนิด จึงเป็นเหตุให้บุคคลต่างประกอบอาชีพด้วยการหาของมีค่าในป่า ซึ่งสามารถนำไปใช้ประโยชน์มากมายหลายประการ ของมีค่าที่มีมากมายในป่าของอาณาจักรไทยสมัยนี้ไม่แตกต่างไปจากสมัยอยุธยานั้น เห็นจะได้แก่ พันธุ์ไม้ป่าบางประเภท สัตว์ป่า และอื่น ๆ

กิจกรรมในการเก็บของป่าที่ดูจะเป็นระบบวิธีการที่นิยมทำกันอย่างกว้างขวางในยุคหนึ่งจะได้แก่ การไปหาต้นไม้มีค่าเช่นไม้กฤษณา ไม้ฝาง เก็บผลกระวน เก็บผลเร่า ทำน้ำรัก และทำรอง เป็นต้น

6.2.1 การหาไม้กฤษณา

ความสำคัญของไม้กฤษณาได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ว่าด้วยอาณาจักรอยุธยาจึงไม่จำเป็นต้องกล่าวซ้ำ สำหรับวิธีการไปหาไม้กฤษนานั้นมีหลักฐานของนาทหลวงปุลเลกัวร์บันทึกถึงการทำงานของคนไทยในสมัยนั้นว่า “ได้เตรียมตัวเอาเลือย หวาน และสีขาวน้ำด่าง ๆ ติดมือไปเข้าไปในป่า เมื่อพบต้นไม้ชนิดที่ต้องการแล้วก็จัดการโค่นลง เลือยกอกเป็นห่อน ๆ หรือเป็นขอนย้อม ๆ แล้วค่อยบรรจงถากเอาเปลือกกระพี้และเนื้อไม้สีขาวออกให้หมด เหลือแต่แก่นสีดำซึ่งเรียกว่าแก่นกฤษณา หรือปุ่มกฤษณา จะได้ขนาดธูปร่างต่าง ๆ กัน แล้วก็นำไปขายได้ราคาสิ่ริวัลละ 12 ฟรังก์ ลักษณะของเนื้อไม้ลายเป็นจุด ๆ เมื่อanalyse กินกันหรือ มีกลิ่นหอมรื่นรมย์ และหอมมากเมื่อเอาไปเผา ประโยชน์ใช้สอยคือใช้เข้าเครื่องยาไทยเกือบทุกชนิด และปรากฏว่ามีสรรพคุณดีมาก”²³

ไม้กฤษนานี้ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ถือเป็นส่วนประเททหนึ่งที่พากชาวนครศิริสังจะต้องส่งให้แก่พระมหาภัชตริย์²⁴ บริเวณที่มีไม้กฤษนาได้แก่ตามเกาะต่าง ๆ ในชายทะเลฝั่งตะวันออก²⁵

6.2.2 การหาไม้ฝาง

ไม้ฝางนี้ก็ยังคงมีความสำคัญต่อชีวิตคนไทยเช่นเดียวกับในสมัยอยุธยา เป็นพืชที่มีในป่าແນาพืดเขาที่กันอยู่ทางทิศตะวันตกของเมืองเพชรบุรี ราชภารที่อาศัยอยู่แทนนี้จะเป็นผู้ที่เข้าไปหาไม้ฝางกันและนำไม้ฝางมาทำน้ำย้อมสีแดง²⁶

ในสมัยรัชกาลที่ 3 มีเอกสารเก่าแก่ระบุไว้ว่าเมืองที่ทำส่วนฝางคือ ศรีสวัสดิ์ ปราณบุรี บางตะพาน กาญจนบุรี ราชบุรี เพชรบุรี ปทุมธานี²⁷ นอกจากนี้ยังมีหลักฐานการตัดไม้ฝางที่เมืองกาญจนบุรีในสมัยรัชกาลที่ 5 พ.ศ. 2420 กล่าวว่า มีพวงมอญละว้าช่าสูดตัดฝางบรรทุกแพล่องมาขายเมืองกาญจนบุรีบ้าง ล่องไปขายถึงเมืองราชบุรีบ้าง ทำที่ลงฝางนั้นมักจะลงทางหนองบัว ท่ามะขามมากกว่าที่อื่นซึ่งจะมีลูกค้าไปรับซื้อกันทั่น ราคางานชื้อขายกัน 3 ดุ้น หนักหานหนึ่งเป็นฝางขนาดใหญ่ราคากลางๆ 16 คำลึง ฝาง 4 ดุ้นหนักหานหนึ่งเป็นฝางอย่างกลางราคากลางๆ 9 คำลึง ฝาง 5 ดุ้น 6 ดุ้นหนักหานหนึ่ง 100 ดุ้นเป็นราคากลางๆ 6 คำลึง ส่วนฝางที่ดุ้นเล็กดุ้นน้อยไม่ได้นับเป็นดุ้นขาย

ขายกันห้ามละบาก ราคานี้เป็นราคากลาง ปีหนึ่ง ๆ ฝ่างจะออกจากเมืองกาญจนบุรี ทั้งขนาดใหญ่และเล็กประมาณ 200,000 ตันเศษสมอเป็นปกติ ถ้าเวลาาราคาฝ่างแพงก็จะออกมากขึ้น ถ้าถูกก็จะออกน้อยลง²⁸

6.2.3 การเก็บผลกระบวนการ

กระบวนการเป็นของป่าอีกอย่างหนึ่งซึ่งราชภารชาวไทยเข้าไปเก็บมาขายและส่งเป็นส่วนให้แก่ราชการ บรรดาพวกราชชาวป่าเมืองพระตะบองและเมืองโพธิสัตว์* จะเข้าไปเก็บแล้วนำมาขายได้ในราคากันละ 1 ชั่ง 5 คำลึง(100 บาท) บางที่ราคา กก.สูงถึง 1 ชั่ง 10 คำลึง(120 บาท)²⁹

เมืองที่มีกระบวนการขึ้นตามป่า และเป็นเมืองที่ไฟร์ส่วนต้องส่งส่วนกระบวนการได้แก่ โพธิสัตว์ สรรค์บุรี อุทัยธานี สุพรรณบุรี เพชรบุรี ราชบุรี กาญจนบุรี บางตะพาน กำแพงเพชร พระตะบอง เสียมราฐ นครสวรรค์ ชุมพร ประทวี กาฬสินธุ์ สุวรรณภูมิ ร้อยเอ็ด ยโสธร นครพนม ขอนแก่น นุกดาหาร และเชียงราย ข้อสังเกตเหล่านี้มีป่ากระบวนการมากคือหัวเมืองล่าวันวันออก³⁰

ความสำคัญของการงานเป็นสินค้าออกที่สำคัญอย่างหนึ่งของไทยในสมัยรัชกาลที่ 3 ทั้งนี้จะเห็นได้ว่ารัฐบาลปรารถนาให้อาจิที่ส่วนกระบวนการจ่ายแทนกระบวนการนั้นไปซื้อกระบวนการ จึงแสดงว่ารัฐบาลต้องการกระบวนการมากกว่าที่จะต้องการเงิน³¹ ในบรรดาเมืองที่กล่าวข้างต้นนั้น แต่บเมืองพระตะบองและโพธิสัตว์นั้นมีกระบวนการอยู่เป็นอันมาก

การเก็บผลกระบวนการนี้จะได้มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับธรรมชาติ กล่าวคือเมื่อต้นกระบวนการออกซึ่งเป็นอย่างดีแล้ว พอยังแล้งเข้าก็จะทำให้ช่อกระบวนการลีบเสียไปไม่เกิดเป็นผลกระบวนการ³² หรือแม้ว่าจะได้ผลกระบวนการก็เพียงช่อละเม็ดหรือ 2 เม็ด ซึ่งถ้าเป็นเวลาปักติช่อกระบวนการหนึ่ง ๆ จะได้ผลถึง 6-10 เม็ด และเมื่อยังแล้งมาก ๆ ช่อกระบวนการก็จะไม่มีผลเลย ต้นกระบวนการนี้ขึ้นเองตามป่าโดยพวกราช ไฟร์ส่วนมีหน้าที่เพียงดูแลรักษาต้นกระบวนการเท่านั้น

6.2.4 การเก็บผลเร่

ผลเร่เป็นของป่าอีกประเภทหนึ่ง ที่ราชภารเข้าไปเก็บมาใช้ประโยชน์และนำไปซื้อขายและส่งเป็นส่วนให้ทางราชการ ป่าของเมืองต่อไปนี้เป็นแหล่งที่มีผลเร่ที่ไฟร์ส่วนต้องออกไปเก็บ ผลเร่ เมืองเหล่านี้ได้แก่ ทองคำใหญ่ สาระวัน นครจำปาศักดิ์ อุบลราชธานี กาฬสินธุ์ รัตนบุรี

* อยู่ในเขตแดนของเขมรในปัจจุบันอยู่ระหว่างไทยกับญวน

สุวรรณภูมิ เขมราชา มุกดาหาร สุรินทร์ สังขะ พันธุ์ร้อยเอ็ด สุพรรณบุรี กำแพงเพชร พุทไธสง ขอนแก่น ฉะเชิงเทรา ศรีสะเกษ เดชอุดม ตาก สกลนคร เชียงใหม่ ศรีทันตdon พระตะบอง เสียมราฐ สอง冬冬ดอนดง สะเมยยะ แสนปาง ปราจีนบุรี กบินทร์บุรี วัฒนานคร สำเนาหนองปvoie เชียงเงิน เชียงทอง คำเขื่อนแก้ว บ้านผือ ยโสธร นครไชยศรี อรัญญประเทศ สารบุรี นครนายก ท่าขอนยาง และภูแล่นช้าง³³

6.2.5 การทำน้ำรัก

ต้นรักเป็นพืชที่เกิดขึ้นในป่า ป่าลেกัวซ์นอกกว่าเป็นพืชชนไม้จำพวกกล้วย มีหลักฐานว่า เนตที่มีต้นรักคือ สถาปัตยกรรมเมืองพะรนบุรี กาญจนบุรี ราชบุรี สุพรรณบุรี ซึ่งสถาปัตย์เป็นปารักษ์ อันกว้างใหญ่ติดต่อ กัน และอีกแห่งคือป่าสถาปัตยกรรมเมืองราชบุรีซึ่งมีอยู่บ้างไม่นานนัก น้ำรักเป็นที่ ต้องการของราชการ จึงจัดเป็นส่วนประเพทหนึ่ง รัฐบาลอนุญาตให้พรส่วนน้ำรักเข้าทำส่วนน้ำรัก ได้ทุกปี โดยไม่ถือว่าป่าแขวงนั้นเป็นของเมืองนั้นเมืองนี้ หมายถึงว่าให้เข้าทำส่วนแขวงส่วน จำกัดกันได้³⁴

นอกจากบริเวณดังกล่าวแล้ว ก็ยังมีการทำน้ำรักในเมืองต่อไปนี้อีกด้วย ได้แก่ นครพนม หนองคาย หนองหาร กาฬสินธุ์ สกลนคร อุบลราชธานี เขมราชา มุกดาหาร นครราชสีมา ยโสธร และสุวรรณภูมิ³⁵ เพราะเมืองเหล่านี้ถูกเกณฑ์ให้ส่งส่วนน้ำรัก

วิธีทำน้ำรัก ใช้วิธีครั้นเปลือกต้นไม้ชนิดนี้แล้วจะมียางเป็นน้ำมันสีขาวสกปรกให้ลองมา ขันและเห็นยวมาก กรองด้วยผ้าแล้วเก็บไว้ในโลงซึ่งใส่น้ำให้ท่วมไว้เพื่อบังกันมิให้สัมผัสกับ อากาศ มีน้ำมันน้ำมันยางจะกล้ายเป็นสีน้ำตาลใหม่ แห้งแล้วก็จะกล้ายเป็นสีดำลับ³⁶

ประโยชน์ใช้สอย น้ำรักนี้ใช้เป็นน้ำยาเคลือบเงา เมื่อเคลือบแล้วจะมีเงาดงามมาก ในเมือง ไทยนิยมใช้น้ำรักสำหรับลงรักพระพุทธรูป ช่อฟ้าใบระกา พระอุโบสถ พระวิหารและวัดวาอาราม นอกจากนั้นก็ใช้ยังรักษาป กหนังสือ กระเช้า เครื่องตู้เตี๊ยะเล็กๆ การลงรักนี้มีความคงทนภาร มาก และไม่ลอกเมื่อถูกฝนหรือแดด³⁷

6.2.6 การทำรง

ทำขึ้นโดยวิธีนำต้นไม้ชนิดหนึ่งซึ่งมีแต่ในป่าสูงเท่านั้น แล้วเอากระบวนการไม่ไหร่องไว้ เมื่อน้ำยางเต็มกระบวนการแล้วก็ปลดเอาออก ปล่อยให้แห้งเข็งเป็นก้อน แล้วฝ่าไม้กระบวนการก็จะได้รังเป็น แท่ง³⁸ ในสมัยรัชกาลที่ 3 มีเมืองที่ส่งส่วนทำยางร่างมีเมืองเดียวคือเมืองจันทบุรี³⁹

6.2.7 ครั้ง

เป็นผลิตผลจากป้าอีกประเททหนึ่ง เมืองที่ทำส่วยครั้งคือนครจำปาศักดิ์ แสนปาง เชลามา สังขะ ศรีชันดอน สะเมียะ สุวรรณภูมิ อุบลราชธานี ของจีน หล่อสร้าง แก่นหัว เพชรบูรณ์ เลย และด่านชัย⁴⁰

6.2.8 müតាំការ

เป็นของที่เกิดตามถ้า เอาจมาทำเป็นเดินประสิวได้ ราชภูมิจะพา กันไปตามถ้าซึ่งเป็นที่อยู่ของ ค้างคาว แล้วเก็บมูลของมันมาซึ่งมีส่วนผสมแอมโมเนีย แล้วเอาลงแซ่ไว้ในน้ำต่างขี้ถ้าหลาย ๆ วัน หลังจากนั้นก็เอาขึ้นมากรองแล้วต้มให้ไหร่เหยในหม้อดินใบใหญ่ เมื่องวดแล้วก็ไว้ให้เย็นแล้ว ก็จะได้เดินประสิวเป็นจำนวนมาก⁴¹

ที่เมืองไทยในสมัยรัตนโกสินธ์คงมีมาก เพราะคนไทยใช้เดินประสิว กันมากเพื่อทำดินเป็น และดอกไม้เพลิง และถือเป็นส่วยประเททหนึ่งที่ไพร่ส่วยถูกเกณฑ์ให้มาส่งทางราชการ

6.2.9 การทำรังนก

เป็นของที่ได้จากน้ำลายนกนางแอ่นที่ไปอาศัยอยู่ตามถ้าในเกาะแก่งต่าง ๆ มีหลักฐานการ ทำรังนกในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ว่า ที่เกาะจ้าม มนต์คลื่นพรมีปากถ้าเป็น โพร ฯ มีรังนก มีคนรักษาเกาะเป็นชาวจีน ถ้ารังนกถ้าหนึ่งที่เกาะจ้ามนี้เมื่อ พ.ศ. 2433 ในคราว ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ เสด็จประพาส มีรังนกอยู่ประมาณสักสามสิบ-สี่สิบรัง อีกแห่งหนึ่ง คือที่เกาะลังกาจิว กมีรังนกมาก รูปร่างของเกาะคล้ายกันกับเกาะจ้าม ถ้าที่เกาะแห่งนี้มีรังนกอยู่ มาก ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ จึงทรงบรรยายไว้ว่า “ถ้านี้ใหญ่กว้างพื้นที่นั้นไปสูง เต็มไปด้วยมูลนก มีปล่องแสงสว่างสองปล่องนกจับมาก ที่นี่เขางดงามมาก ให้ดูตามวิธีเก็บรังนก ครั้นจะพร่อนนาให้ฟังจะเบียดก็จะยืดยาวนักไป น่าดูมาก เพราะเป็นการประหลาดไม่เคยเห็น”⁴² สำหรับถ้าเล็ก ๆ ที่เรียงรายในกาหนนี้มีถ้าหนึ่งอยู่ตรงกลางซึ่งถ้าคลองควาย มีรังนกที่ขาวบริสุทธิ์ ดีประมาณสักร้อยรัง แต่ไม่มีตัวนากเลย ต่อไปเป็นถ้าใหญ่กว่า เรียกว่าถ้าน้ำ คือเวลาน้ำขึ้นถึงพื้น ถ้า หน้าถ้าเปิดแสงสว่างเข้าได้ตลอด ในนั้นมีรังนกหลายพันรังติดกันไปทั้งนั้นดูงามมาก นอกจากนี้ ที่หน้าอ่าวแหลหัดรีมีเกาะหลายเกาะ ล้วนแต่เป็นเกาะที่มีรังนกทั้งนั้น สำหรับที่เกาะจังหาดลับ มีมากกว่าทุกตำบล แต่ไม่เป็นรังนกอย่างดีที่เดียวนัก⁴³

๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๕๑๐

၅၁၃ မြန်မာနိုင်ငံတော်လွှာများ၊ ပြည်သူ့ရွှေခြေမြို့၏ အမြတ်ဆင့် ပြည်သူ့ရွှေခြေမြို့၏ အမြတ်ဆင့်

2488).

แหล่งที่มีรังนกมากอีกแห่งหนึ่งคือเกาะรังนกที่สงขลา นกทำรังอยู่ในป่าในซอกคลานา
บเนเด่าน้ำเป็นอันมาก จึงมองไม่ค่อยเห็นรัง ต้องจุดไฟเผาปล่ายไม้ขี้นไปส่องจึงจะเห็น นอกจากนี้ที่
เกาะเล็ก ๆ เรียกว่าเกาะสีเกาะห้าเรียงรายอยู่ตามหน้าเกาะใหญ่ของพัทลุง 11 เกาะมีรังนกอยู่
6 เกาะเป็นของสงขลา

การทำรังนกที่เกาะแห่งนี้จะต้องให้วัวเจ้าก่อนที่จะลงมือทำ สถานที่ใช้ให้วัวเจ้าเรียกว่า
น่าเทวดา ซึ่งเป็นที่ศาล คุณปลูกศาสน์คือพระมหาอรรถนิกร ปลูกใน พ.ศ. 2433 เมื่อเวลาเลิกทำ
รังนกแล้ว ก็จะมีการก่อพระเจดีย์รายมีชาตรีประชันกันเป็นการฉลองทุกปี พวกที่ทำรังนกก็จะพัก
อาศัยอยู่ที่เกาะรังนกแห่งนี้ด้วย⁴⁴

วิธีการทำรังนกที่ถ้าหากจะนึก起 วิธีการที่แตกต่างไปจากที่ชุมพร เนื่องจากว่าวนกทำรัง⁴⁵
อยู่ในป่าในซอกคลานาเด่นมาก จึงมองไม่ค่อยเห็นตัวรัง ต้องจุดไฟเผาปล่ายไม้ขี้นไปส่องจึงจะเห็น
ได้ การทำรังนกที่สงขลาไม่ใช่ลงตะแกรงเหมือนอย่างที่ชุมพร แต่ใช้พะองไม้ลำเดียวพาดขึ้น
ไปสอย ที่ได้สูงนักก็มีขากรายรับ ไม้ถือที่สองก็ใช้ลำเดียวไม่ต่อได้เป็นท่อน ๆ เหล็กปลายถือไม่ใช้
เป็นวงเดือน ทำเป็นแบบ ๆ เมื่อนปากสิ่ว เมื่อสอยหรือแทง(คนที่นั่นเรียก) ตกลงมาแล้วไม่
ร้อง “อ้อย” พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ตั้งข้อสังเกตว่าคนทำรังนกที่สงขลาค่อนข้างนับถือ
สิงค์ศักดิ์สิทธิ์และมีพิธีร้องกันมาก ข้อดีของการทำรังนกที่เมืองนี้คือทำกันเพียงปีละสองครั้ง
เท่านั้น แต่ก่อนนี้ก็บังนกถึง 3 ครั้ง ทำให้เกิดน้อยลงทุกปี ๆ จึงได้เปลี่ยนเป็นกับ 2 ครั้ง จากนั้น
นานก็มากขึ้น รังก์หนากว่ารังนกที่ชุมพร

ในการนี้ทรงไปเห็นการทำรังนกดักกล่าว จึงทรงมีพระราชดำริว่า รังนกที่ชุมพรควรจะ
บังคับให้เก็บเพียง 2 ครั้งจึงจะดี ถ้าคงเก็บอยู่ 3 ครั้งเข่นนึ่นกคงจะหมดลงไป ที่สงขลามีนกน้อย
จึงได้รู้สึกได้เรว “ที่ชุมพรมีนกมากก็ยังไม่รู้สึก และเป็นภาษาชีญุกขาดแท้ เจ้าภาษาชีคิดแต่จะหา
ผลประโยชน์ชั่วเวลาที่ตนทำ ไม่ได้คิดบำรุงรักษาเพื่อการภายหน้าถ้าไม่จัดการตรวจสอบมี
ข้อบังคับเสียให้ดี รังนกคงจะตกลงไปทุกปี”⁴⁶

6.3 การล่าสัตว์

ในป่านอกจากจะมีผลิตผลจากป่าที่มีค่ามากmany ได้กล่าวมาแล้ว ปากยังเป็นที่อาศัยของ
สัตว์ป่านานาชนิดอีกด้วย สัตว์ป่าเหล่านี้ถือเป็นของมีค่าของชาวไทยในยุคหนึ่งซึ่งได้เข้าไปล่ากัน
เป็นยาชีพ จริงอยู่แม้ว่าการล่าสัตว์ทำร้ายสัตว์เป็นสิ่งที่ต้องห้ามในทางพุทธศาสนา แต่ชาวไทยก็ยังคง

ยึดอาชีพเป็นพรานเข้าป่าล่าสัตว์อยู่ทัวไปในราชอาณาจักร และมีประจำทัวทุกหมู่บ้านทุกตำบล ที่เดียว⁴⁷ คุณสมบัติของพรานไทยก็ได้ชื่อว่ามีความกล้าหาญประเสริฐและชำนาญมาก⁴⁸

จุดประสงค์ของการล่าสัตว์ส่วนใหญ่ก็อาจหนักมากให้กับชาวจีน ส่วนเนื้อนั้นก็นำมาหากแต่ให้แห้ง แล้วนำไปขายหรือรับประทาน อันเป็นรายได้สำคัญของคนไทย⁴⁹

สัตว์ป่าที่พرانไทยออกป่าล่ากันได้แก่ ช้าง เสือ แรด หมี เม่น กวาง ชะมด สมัน ทรราช เก้ง จามรี เลียงผา นกกระเต็น นาก ใจเขี้ยวเหลือง นกชัน กระจะ หมูป่า ฯลฯ

6.3.1 การล่าช้าง

ปกติแล้วเมืองไทยในสมัยรัตนโกสินธ์นั้นมีกฎหมายห้ามล่าช้าง แต่กราennieก็ยังมีพرانที่ใจล้าบุกเข้าไปในป่า และใช้ปืนล้มช้างปี灵气ไม่ใช่น้อยเพื่อจะเอางาเท่านั้น ส่วนที่จับเป็นเนื้อก็จะเอาช้างมาเพื่อใช้เป็นพาหนะสำหรับเดินทางไกลในป่าหรือบรรทุกสินค้าไปขายต่างเมือง เช่นที่มณฑลชุมพรเป็นต้น ส่วนในกิจการบ้านเมืองก็นิยมนำมาเป็นช้างศึกบรรทุกปืนใหญ่และกระสุนดินดำ⁵⁰

วิธีจับช้างเป็น ๆ นั้น มีหลักฐานของปัลเลกัวร์ว่า ทุก ๆ ปีบรรดาเจ้าเมืองทั้งหลายจะปล่อยช้างพังจำนวนหนึ่งเข้าไปในป่า หลังจากนั้นต่อมาหลาย ๆ เดือนก็จะเป่าเข้าเรียกมันกลับมา ช้างพังเหล่านั้นจะนำช้างเดื่อนติดตามมาด้วยหลายเชือก นำไปจับถึงเพนียด เอาจงวต้อนช้างเดื่อนให้เข้าเพนียด ต่อจากนั้นก็จะปล่อยทึ่งไว้โดยไม่ให้อาหารเป็นเวลาหลายวัน และทำบ่วงนาคคล้องเท้ามันไว้ เอาล่ามเข้ากับเส้าแล้วก็ทอดอ้อยทอดหญ้าเป็นอันมากให้กิน ไม่กี่วันมันก็ได้รับการฝึกให้เชื่อง⁵¹

นอกจากนี้ก็ยังมีหลักฐานการจับช้างที่มณฑลชุมพรในสมัยรัชกาลที่ 5 พ.ศ. 2433 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงบันทึกไว้มีคราวเสด็จประพาสชุมพรใน พ.ศ. 2433 นั้นทรงเห็นว่า ช้างมีจำนวนมากที่ชุมพร เพราะที่นั่นใช้ช้างบรรทุกสินค้าข้ามไปจำหน่ายหัวเมืองใกล้เคียง ในโอกาสที่เสด็จครั้งนี้ทรงเห็นวิธีการจับช้างด้วย ซึ่งถือเป็นการล่าสัตว์อย่างหนึ่งของราชภูมิไทยในเมืองนี้ เหตุการณ์กิดขึ้นที่หัวบัน ราชภูมิจับช้างได้ถึงวันละ 21 ช้าง วิธีการจับช้าง ทรงชี้ว่าจำนวนมาก พระองค์พระราชนาไว้ว่า การจับช้างที่เมืองนี้ไม่เหมือนที่กรมช้างทำ กล่าวคือจะเข้าทุกคนในจำนวนคน 20 คน และลงไปหารอยช้างเมื่อพบแล้วก็หาที่บังคับอาศัยเป็นปีกกา ถ้าไม่ได้เขาก็ทำปีกกาไว้ห่วงหรือตัดไม้ล้มไม่ให้บุกได้แล้วตั้งคอก ถ้าปากคอกกว้าง 7 ศอก ห้ายคอกก็กว้าง 5 ศอก ความยาว 11 วา 1 บัง 15 วาบัง คันประมาณ 9-10 คนจะออกไปเที่ยวไล่ให้เข้าปากคอก พอก็ปีกคอกแล้วก็ให้ร้าให้เข้าคอก ที่ประตูนั้นบางที่ใช้กังพัด บางที่ใช้แมวี พอช้าง เข้าหมอดกปิดคอกข้างยืนริมตัวกันอยู่ คนจะเดินเข้าสอดนาคคล้องตามหัวคอกแล้วโอนทาง

เสร็จแล้วจึงเปิดห้ายกอกนำกลับบ้าน เขาจะฝึกหัดอยู่ประมาณ 80 วันวางแผนป่าต่อปีหนึ่งเป็นอันได้ การจับช้างแบบนี้ช้าด้วยกว่าที่จับอย่างกรมช้าง พระยาไชยาเคลียบช้าง 17 เชือกสายเพียง 2 เชือกเท่านั้น⁵²

ผลิตผลจากช้างคืองานนี้ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์จัดเป็นส่วนประเภทหนึ่งของเกณฑ์มาจากการหัวเมืองประเทศไทยเมืองที่ต้องส่งส่วยชาชังได้แก่ สาระวัน เขมราษ อัตปือ และภูแล่นช้าง⁵³

6.3.2 เสือ มีการล่าเสือหลายประเภทเช่น เสือดาว เสือโคร่ง และเสือป่า คนที่มีอาชีพล่าเสือได้แก่พวกลาว

6.3.3 แรด เป็นสัตว์ที่มีประโยชน์มาก คนล่ามักจะล่าเพื่อเอาอนาคตเพื่อหารอดูญามีสรรพคุณมาก ส่วนหนังของแรดมีความหนา และเหนียวมาก แต่คนในยุคหนึ่งเห็นว่าเป็นอาหารอย่างวิเศษ และเป็นยาบำรุงกำลังสำหรับบุคคลที่ไม่ค่อยแข็งแรง⁵⁴

6.3.4 หมี กินนิยมล่ากันมีหลายชนิด

6.3.5 เม่น คนนิยมล่าคือพวกลาว⁵⁵

6.3.6 กาวง ในป่าเมืองไทยมีอยู่เป็นอันมาก มีเป็นฝูง ๆ และจะถูกล่ากันมาก นอกจากนี้ก็มีสัตว์ตระกูลนี้อีกที่ถูกล่าคือ สมัน ทราย เก้ง จาmrี และเลียงผา

6.3.7 ชะมด เป็นสัตว์ป่าที่มีความดงงามชนิดหนึ่ง ที่มีจมูกเสี้ยม มีขนลายเป็นปล้อง ตัวเล็กกว่าแมวเล็กน้อย ระหว่างอวัยวะสืบพันธุ์ของมันกับช่องทวารหนักมีถุงบรรจุน้ำมันชนิดหนึ่ง หอมฉุน ซึ่งเข้าเรียกันว่าชะมดเชียง หรือชะมดเช็ต มีบางคนล่าชะมดเพื่อเอามาไว้ดูเล่น⁵⁶

6.3.8 นาอก เป็นสัตว์ที่อยู่ตามชายแม่น้ำและลำคลอง และมีอยู่เป็นจำนวนมาก นักล่าจะเอาหนังของมัน เพราะเป็นที่ต้องการอย่างยิ่งของชาวจีน วิธีล่านาอก เข้าจับนาอกตัวหนึ่งมาใส่กรงวางไว้ที่หัวเรือ “ไม่ให้ปลาแม่นกิน เมื่อมันหิวมันก็ร้องคร่าครวญหากอื่น ๆ” ได้ยินเสียงก็พากันมาเป็นฝูง ถนนเรือสากระสุนปืนใส่ 2-3 นัด หลังจากนั้นก็เก็บนาอกที่ตายแล้วลงไว้ในเรือ แล้วก็ย้ายทำเลไปล่าใหม่ที่แห่งอื่น มีผู้เล่าให้ฟังเล็กว่า เคยใช้วันนี้ล่านาอกได้ถึง 150 ตัวในเวลา 8 วัน⁵⁷

6.3.9 นกกระเต็น หนังนกกระเต็นในสมัยต้นรัตนโกสินทร์เป็นที่นิยมของคนจีนมาก คนจีนจะให้ราคาคือรับซื้อหนังนกกระเต็น 100 ผืนต่อราคา 300-500 ฟรังก์ ซึ่งถือว่าเป็นราคาก็แพงลิว เพื่อส่งไปขายยังเมืองจีน สำหรับขนเส้น้ำเงินที่มีความงามนิดนั้นของมันคนจีนใช้ทำรองพระองค์ คุณภาพของพระจักรพระดีหรือเจ้านาย⁵⁸

วิธีดักนกกระเต็น คือเขาจะเลี้ยงหรือขังนกกระเต็นตัวหนึ่งไว้ในกรงซึ่ลวดถี่ ๆ เอารองน้ำผูกไว้ที่ยอดหรือปลายไม้ถ่อ แล้วกางข่ายตากรัง ๆ ตักไว้ทั้งข้ายขวาง นำเอาไม้ที่เขานกรงนี้ไปปักไว้ที่แจ้งไกลชัยน้ำ นกกระเต็นในกรงจะเริ่มร้อง สักครู่พากพันธุ์เดียวกันกับมันก็จะถลางเข้ามาตีแต่โดยที่ถลางเข้ามาระดูเร็วมากไม่ทันสังเกตเห็นตาข่ายที่ล้อมดักไว้จึงติดอยู่ในข่ายนั้น นักต่อนกที่แอบซุ่มอยู่จะมาจับไปกันที⁵⁹

6.3.10 จรเข้ ชาวญวนคริสตังมีความสามารถในการจับจรเข้มาก โดยไม่ต้องใช้คาน เลย วิธีลักษ์คือเขาเฝ้าดูอยู่สักวันเวลามันหลับอยู่ตามชายน้ำ แล้วกระโดดขึ้นคร่อมหลังเขาทันที ลูกตاجرเนื้อเอาเชือกผูกปากมัดกางตัวแล้วก็เบกลงเรือไป วันหนึ่งขณะที่ไปเยี่ยมราชภรัตน์ตามหมู่บ้าน ป่าล gele กัวซีได้เห็นจรเข้กว่า 40 ตัวทั้งเล็กและใหญ่ ถูกน้ำมาโดยวิธีนี้และผูกล่ามไว้กับเสาเรือน เขาขายเนื้อจรเข้เหมือนกับขายเนื้อหมู แต่ราคากูกกว่าเนื้อหมูมาก⁶⁰

6.3.11 ภูเก็ต คนไทยล่าแล้วก็ถอกหนังเอาเนื้อไปทำอาหารรับประทานได้โดยไม่รังเกียจ กล่าวกันว่าเรื่องของคนจีนทุกลำตัวงูเหลือมไว้ทั้งนั้น ถือกันว่าเป็นแม่ย่านางบันดาล ความสมบูรณ์พูนสุขและสวัสดิภาพให้แก่ลูกเรือและล่าเรือ ฉะนั้นทุกเย็นจึงมีการ เช่นด้วยไก่หรือเป็ด ให้กินเป็นอาหารแล้วมันก็จะเลี้ยงไปนอนย่องอย่างอยู่ในชอกลีก ๆ ของลำเรือ⁶¹

6.3.12 นกชัน ราชภูมิเมืองเพกาจับนกชันขาย บริเวณเกาะกลางแม่น้ำมีนกชันซูกชุมมาก นกชันมีรูปพรรณสัณฐานคล้ายนกคุ่ม แต่ขยายวاسีแดงตลอดจนถึงนิ้วเท้า สีที่คอเป็นสีน้ำตาลเงือดแดง แต่สีขินปีกเหมือนนกกระทา นกคุ่ม ดวงตาแดงเป็นสีทับทิม นกพวงนี้มีคุณสมบัติเหมือนตั้งดาว คือกลางคืนดื่นหากินกลางวันนอน ระยะที่มีนกนี้ซูกชุมคือฤดูเดือน^๖๗ เป็นเวลาที่กำลังมีน้ำ คนตักจะได้ถึงวันละ 300-400 ตัว^{๖๒}

วิธีดักนกชัน จะกระทำในเวลากลางคืน คนดักนกก็จะไปที่ເກาະกลางแม่น้ำนั้นแล้วทำการเสียงร้องเลียนเสียงนก ที่พระบาทสมเด็จพระปุลจอมเกล้าฯ ทรงได้ยินนั้นทรงบันทึกไว้ว่า “เสียงนี้เอื้อยเมือกเย็นเป็นเสียงนก” เวลา r้องเลียนเสียงนกจะมีคน 2 คนร้องประสานกัน คนหนึ่งร้องเป็นเสียงนางนก กือก ๆๆๆๆ ฯลฯ ส่วนอีกคนหนึ่งร้องเป็นเสียงนกตัวผู้คือ กิว ปรือ แต่ปรือนั้นลมออก rim ฝีปากกลางยาวไป แล้วมีเสียงรือขึ้นมาnid ๆ ลากต่อไปอีกสองครั้ง เมื่อนกได้ยินเสียงเช่นนี้ก็ทิ่นอยู่ในอากาศก็จะลงมาที่พื้นดินใกล้ ๆ ตัวคน บางทีถึงกับจับศีรษะคนก็มี แล้วต้องล่อไว้จนสว่าง เพราะเมื่อแสงสว่างขึ้นแล้วนกก็บินไปไหนไม่ได้ด้วยตาฟางมีด หรือเป็นเวลาอนของมัน แต่ถ้าถึงไว้จนถึง 5 โมงเช้าหรือเที่ยงคึ่งปีนเวลาที่นกตื่นก็จะบินหนีไป เมื่อเรียกกลงมาแล้วล่อไว้จนถึงรุ่งเช้าแล้วก็ปล่อยต้อนเข้าไซเหมือนอย่างเช่นเด็กปลาไม่ต้องยิงต้องจับแต่อย่างใด⁶³ ไซที่ต้อนนกเข้านั้น

ເອົາໄຟກໍເປັນຄຣາວສະໄບໄຟເປັນປຶກກາ ເອົາໃຫວງໄວ້ທີ່ປ່າກຂອງ ເວລາທີ່ຈະໄລ່ນກົງຮອງເສີຍເບາ ຈຸດ
ເອົາໄຟໄມ້ພາດ ຈຸດ ນາກກົງເຂົ້າມາເພື່ອຈະຫລັນເຂົ້າຊຸກທີ່ຮາແລ້ວກີ່ເຂົ້າໃຫ້ໄປ ການຈັບນັກຂັນນີ້ກໍາເປັນຄຸງທີ່ມີ
ຊຸກຊົມ ເອົາໄຟຂາຍທີ່ທ້ອງຕາດເມື່ອງສະຂລາໄດ້ຕົວລະໄພ⁶⁴

6.3.13 ກະຈອງ ຮາຊະງູຽງຈັບກະຈອງກັນທີ່ເຂົ້າຂັ້ນທີ່ເປັນເກະໄຫຍ່ຂອງເມື່ອງພັກຄຸງອູ້ທັງ
ເກະສີເກະທ້າ ເນັຈະຕັ້ງຂ່າຍໄຟເກະຈອງ ໃນທີ່ໄລ້ນັ້ນເປັນປັດຄອແລມກວ້າງປະມານ 40 ວາທ່ານັ້ນ
ຈຶ່ງຂ່າຍສັກດີໄດ້ເກີຍນົລອດ ເພຣະຂ້າງໜີ່ເປັນຖຸ່ງແລະອົກຂ້າງໜີ່ເປັນທະເລ ໃຊ້ຄົນປະມານ 50 ດົນຂ້າ
ໄປຕົອນດີປ່າໄກສັ່ງ ໃນປັນ້ນໄມ້ສັດວິນແລຍນອກຈາກກະຈອງ ເພຣະເປັນປາໂປ່ງເດີນຈ່າຍ ແລະກະຈະ
ທີ່ເກະນີ້ຕົວເລີກ ລໍາດັວມືສີເໜືອງແຕ່ທ້ອງມືສີຂາວ ໄມໂຕກວ່າກະຕ່າຍ ພຣະນາທສມເຕີຈພະຈຸລຈອມເກລ້າຫ່າ
ທຽງບັນທຶກວ່າດູນໆຮັກມາກ ຕົ້ນມາຂ້າຂ່າຍແລ້ວກີ່ຕະຄຽບຈັນເອາໄດ້ຈ່າຍ ຈຸດ ກິຣີຍາທີ່ຈະມາໄຟເໝືອນແນ້ວ
ໄມ້ໜີ້ຄົນໄກລ ວິ່ງ ຈຸດ ຂູ້ມີເຂົ້າທີ່ຮາ ວິ່ງກີ່ຂ້າໄຟເໝືອນກະຕ່າຍ ກິຣີຍາທີ່ວິ່ງຄໍາຍໜູ ໃນຄຽວນັ້ນ
ຈັບໄດ້ 14 ຕົ້ວ ພຣະນາທສມເຕີຈພະຈຸລຈອມເກລ້າຫ່າທີ່ພະທຍວ່າຈະເອົາໄຟເລີ້ຍທີ່ກຽງເທັພຍດ້ວຍ⁶⁵

บทสรุป

ในบทนี้เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับการดำรงชีวิตของคนไทยด้วยการเข้าไปหาประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอยู่ตามป่าต่าง ๆ อาชีพเหล่านี้ได้แก่ การทำป่าไม้ การเก็บของป่า และการล่าสัตว์

การทำป่าไม้เน้นเมืองไทย ประเทศไทยเป็นป่าไม้ที่อยู่ไม่ลึกมาก มักจะขึ้นอยู่ตามชายฝั่งล้านนา ก็เป็นจำพวกໄไฟ ซึ่งมีด้วยเด่นที่ราชอาณาจักร ราชธานีได้นำเอามาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ส่วนอีกประเภทหนึ่งคือการทำป่าไม้ลักษณะเป็นไม้มีชูกชุมทางภาคเหนือของประเทศไทย การทำไม้ประเภทนี้มีความสำคัญมากและยังเข้ามาเกี่ยวโยงกับการเมืองด้วย ทรงรัฐบาลไทยจึงต้องเข้าทำการควบคุมเพื่อให้เข้าไปเก็บป่าไม้กับความสัมพันธ์กับต่างประเทศ ดังนั้นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชได้โปรดให้จัดตั้งกรมป่าไม้ขึ้นโดยให้อัญเชิญสังกัดกระทรวงมหาดไทย และมีนายอธ. สเลด ซึ่งเคยเป็นข้าราชการผู้ชำนาญและสามารถในการป่าไม้ของมาจากการรัฐบาลอังกฤษที่อินเดีย มาเป็นเจ้ากรม เหตุที่ต้องจัดตั้งกรมป่าไม้นี้ก็เพื่อวางแผนเบี่ยงการทำป่าไม้ให้มีระเบียบแบบแผน ป้องกันความสับสนวุ่นวายในการแทรกแซงผลประโยชน์และการแทรกแซงทางการเมืองของชาวต่างชาติ และภายหลังจากนั้นกรมป่าไม้ได้มีนโยบายห้ามนำร่องป่าไม้ในเวลาต่อมาด้วย

อาชีพเก็บของป่าก็เป็นอาชีพที่นิยมปฏิบัติกันมาก ของป่าที่นิยมเข้าไปแสวงหา ได้แก่ ไม้กฤษณา ไม้ฝาง ผลกระวน ผลเริ่ว น้ำรัก รอง ครั่ง มูลค้างคาว และรังนกซึ่งอยู่ตามถ้ำที่หัวเมืองชายทะเลฝั่งตะวันตก ส่วนอาชีพการล่าสัตว์ก็ล่าทั้งสัตว์ใหญ่สัตว์เล็ก สัตว์บกและสัตว์น้ำ สัตว์ที่ล่ากันได้แก่ ช้าง เสือ แรด หมี เม่น กวาง ชbec นาก นกกระเต็น จระเข้ งูเหլือม นกชัน และกระจะ

คำถ้ามทัยบท

1. เหตุใดจึงกล่าวว่าไม่ไฟเบ็นไม่ไฟที่ใช้ในชีวิตประจำวันของชาวไทยสมัยต้นรัตนโกสินทร์ จงอธิบายให้เห็นจริง
2. การประกอบอาชีพตัดไม้ในภาคเหนือก่อนตั้งกรุงป่าไม้มีข้อดอนอย่างไร จงบอกมาให้ครบถ้วน
3. เมื่อตั้งกรุงป่าไม้มีขึ้นแล้ว ผู้ประกอบอาชีพตัดไม้ทางภาคเหนือจะต้องปฏิบัติดอย่างไร
4. ทางรัฐบาลมีเหตุผลอันใดจึงต้องตั้งกรุงป่าไม้มีขึ้นมา
5. ไม้สักเป็นไม้ที่มีอุดมสมบูรณ์ที่บริเวณใดของอาณาจักร และมีความสำคัญอย่างไรต่อ บ้านเมือง
6. การปรับปรุงป่าไม้ได้เริ่มในสมัยที่ใครเป็นเจ้ากรุง และมีการบำรุงป่าไม้อย่างไรบ้าง จงตอบมาให้ครบถ้วน
7. ท่านมีความรู้เกี่ยวกับของป่าที่มีค่าต่อไปนี้อย่างไร จงอธิบาย : “ไม้กฤษณา ผลกระวน รอง น้ำรัก และรังนก
8. จงบรรยายถึงการล่าสัตว์ของคนไทยในสมัยรัตนโกสินทร์มาสักหนึ่งประเทท.

ເທິງອຣຣດ

1. ปัลเลก้าร์ช, เรื่องเดิม, หน้า 82 .
 2. เรื่องเดียวกัน, หน้า 94 .
 3. เรื่องเดิม, หน้า 190-91 .
 4. เรื่องเดิม, หน้า 131 .
 5. เรื่องเดิม, หน้า 131-2 .
 6. เรื่องเดิม, หน้า 132 .
 7. พวงเพชร สุรัตนกีรติ, เรื่องเดิม, หน้า 155 .
 8. บุญรอด แก้วกันหา, เรื่องเดิม, หน้า 110 .
 9. เรื่องเดียวกัน, หน้า 111 .
 10. เสียร ลายลักษณ, ประชุมกฎหมายประจำศาล, เล่ม 8, หน้า 37 .
 11. เรื่องเดียวกัน, หน้า 261 .
 12. เรื่องเดิม, หน้า 262 .
 13. พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, พระราชบัญญัติประกอบพระราชบัญญัติ
หน้า 69-70 .
 14. วรรณชลีย บุญมี, “ความสัมพันธ์กับอังกฤษในบางลักษณะสมัยพระบาทสมเด็จ-
พระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช : การป้าไม้และการเมืองแร”, ปริญญาดุษฎีบัณฑิต
มหาวิทยาลัยศรีนครินทร์วิโรฒ, 2520 (อัծสำเนา), หน้า 72 .
 15. พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, เรื่องเดิม, หน้า 69 .
 16. ห.ส.ช. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1151 เลขที่ 2 รายงานเรื่องปฏิสังขรณ์วัด
โพธาราม อ้างใน บุญรอด, เรื่องเดิม, หน้า 28 .
 17. ห.ส.ช. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 จ.ศ. 1206 เลขที่ 43 ตอบรับไม้ขอนสัก 100 ต้น
ซึ่งพระยาธรรมนูญแต่งให้พระยารักษามีองแก้วนำลงมาทูลเกล้าฯ อ้างในเรื่องเดิม
 18. บุญรอด, เรื่องเดิม, หน้า 32 .
 19. เรื่องเดียวกัน, หน้า 34 .
 20. ห.ส.ช. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 จ.ศ. 1196 เลขที่ 32 ใบบอกหลวงจำนวนค้อกษร
ส่งไม้ขอนสักส่วย, อ้างในบุญรอด, เรื่องเดิม, หน้า 36 .

21. ห.ส.ช. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 จ.ศ. 1197 เลขที่ 5 บัญชีรายวันเรื่องส่งไม้ขอนสักหัวเมืองต่าง ๆ เข้ามากมาย อ้างในบุญรอด, เรื่องเดิม, หน้า 37.
22. พวงเพชร สุรัตนกิจกุล, เรื่องเดิม, หน้า 156-65.
23. ปalaเลก้าซ์, เรื่องเดิม, หน้า 68.
24. เรื่องเดียวกัน, หน้า 69.
25. ถ้าที่ธรรมเนียมต่าง ๆ, เล่มจบ, หน้า 225.
26. ปalaเลก้าซ์, เรื่องเดิม, หน้า 93.
27. บุญรอด, เรื่องเดิม, หน้า 93.
28. พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชนิพนธ์เสต็จประพัสไทรโยค, หน้า 82.
29. ห.ส.ช. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 จ.ศ. 1208 เลขที่ 60 ใบบอกเจ้าพระยาบดินทร์เดชาเรื่องส่งกระดาษส่วนกลางมาทูลเกล้าฯถวาย อ้างในบุญรอด, เรื่องเดิม, หน้า 94.
30. บุญรอด, เรื่องเดิม, หน้า 92.
31. เรื่องเดียวกัน, หน้า 96.
32. เรื่องเดิม, หน้า 117.
33. เรื่องเดิม, หน้า 91.
34. เรื่องเดิม, หน้า 154.
35. เรื่องเดิม, หน้า 92.
36. ปalaเลก้าซ์, เรื่องเดิม, หน้า 134.
37. เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน
38. เรื่องเดิม, หน้า 68.
39. บุญรอด, เรื่องเดิม, หน้า 93.
40. เรื่องเดียวกัน, หน้า 92.
41. ปalaเลก้าซ์, เรื่องเดิม, หน้า 110.
42. พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเรื่องเสต็จประพัสแทนน้ำลายเมื่อต้นรัตนโกสินทร์ศก 108, 109, 117, 120 รวม 4 คราว, (พระนคร : โรงพิมพ์ไทย, 2468), หน้า 7.

43. เรื่องเดียวกัน, หน้า 8 .
44. เรื่องเดิม, หน้า 16 .
45. เรื่องเดิม, หน้า 18 .
46. เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน
47. ปัลเลกัวซ์, เรื่องเดิม, หน้า 330 .
48. เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน
49. เรื่องเดิม, หน้า 331 .
50. เรื่องเดิม, หน้า 139 .
51. เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน
52. พระบาทสมเด็จพระปุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, ระยะทางสักวัดราชคำนินบะพาส
ทางบก-ทางเรือรอบแคว้นกาญจน์ทันโภสินทรัพย์ 109, เล่ม 2 หน้า 28-9 .
53. บุญรอด, เรื่องเดิม, หน้า 93 .
54. ปัลเลกัวซ์, เรื่องเดิม, หน้า 144-5 .
55. เรื่องเดียวกัน, หน้า 146 .
56. เรื่องเดิม, หน้า 147 .
57. เรื่องเดียวกัน, หน้า 149 .
58. เรื่องเดิม, หน้า 155 .
59. เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน
60. เรื่องเดิม, หน้า 160 .
61. เรื่องเดิม, หน้า 163 .
62. พระบาทสมเด็จพระปุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จ
พระปุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเรื่องสักวัดราชคำนินบะพาสแคว้นกาญ..., หน้า 48 .
63. เรื่องเดียวกัน, หน้า 49 .
64. เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน
65. เรื่องเดิม, หน้า 21 .